

ביטוח נכות כללית

גמלאות ענף נכות כללית

- במסגרת ענף נכות כללית משולמות על-פי חוק הביטוח הלאומי הקצבאות האלה:
- קצבת נכות כללית – הכנסה לקיום לנכים שנפגע כושר השתכרותם מעבודה או ממשלח ידם.
 - קצבה לשירותים מיוחדים – לנכים התלויים בעזרת הזולת בביצוע פעולות היומיום¹ או הזקוקים להשגחה מתמדת, כדי לממן עזרה בפעולות אלה.
 - גמלה לילד נכה – משולמת למשפחות המטפלות בילדן הנכה בבית.
- הענף מטפל גם בגמלאות שאינן מכוח חוק הביטוח הלאומי:
- גמלת ניידות – למוגבלים בניידות (הסובלים מליקויים ברגליים כמפורט בחוק), לשם השתתפות בהוצאות הניידות שלהם מחוץ לבית.
 - פיצוי לנפגעי גזת – למי שקיבלו הקרנות לטיפול במחלת הגזת בשנים 1946-1960 וחלו עקב כך (מ-1995).
 - פיצוי לנפגעי פוליו – למי שחלו במחלת הפוליו בישראל או מחוצה לה וטופלו בישראל ובעקבות המחלה נגרמה להם נכות רפואית (מ-2007).

מקבלי הגמלאות

ב-2022 קיבלו 291,013 מבוטחים בממוצע לחודש קצבת נכות כללית שהם 5.7% מהאוכלוסייה בגיל הזכאות לקצבה (18 עד גיל פרישה) – עלייה של 4.5% לעומת 2021 (לוח 1). בדצמבר 2022 341,745 אנשים בוגרים קיבלו מענף נכות כללית גמלה אחת לפחות – עלייה מתמשכת בין השנים והגבוהה ביותר מ-2017 – גידול של 4.5% לעומת 2021 (לוח 2). נכים שאינם מקבלים קצבה הם מי שלא התקיימו בהם תנאי הסף לזכאות לקצבה (מבחינת רמת הנכות או אובדן כושר השתכרות) או מי שלא מיצו את זכויותיהם. קצבאות נכות נוספות משולמות גם במסגרת הענפים נפגעי עבודה, נפגעי פעולות איבה, סיעוד (מעל גיל פרישה) ואסירי ציון בביטוח הלאומי, או במסגרת אגף השיקום במשרד הביטחון וגופים אחרים.

מקבלי **קצבת נכות כללית** מהווים כ-87% מכלל הזכאים לקצבאות מהענף (לוח 2). במהלך השנים נעשו כמה שינויים בקצבה, בהם שינוי גיל הפרישה, תיקון 109 לחוק (**חוק לרון**) והגדלת סכום הקצבה. בהתאם לשינויים שנעשו בשנת 2022² עלה שיעור הגידול השנתי במספר

1 ADL ו-IADL.

2 ראו שינויי חקיקה בפרק זה.

המקבלים והגיע ב-2022 ל-4.5% – שיעור הגבוה משיעור הגידול של האוכלוסייה בגיל העבודה³ (2.7%) מ-2017. עם העלאת גיל הפרישה לנשים ב-2021, מ-62 ל-65 בהדרגה, צפויה מגמה זו להימשך.

לגידול במספר מקבלי גמלאות הנכות בשנים 2020-2021 תרם גם משבר הקורונה, בין השאר בשל הארכה אוטומטית של זכאויות למקבלי גמלה זמנית. חלק מהגידול נובע כנראה גם מהגידול הטבעי באוכלוסייה.

לוח 1: מקבלי גמלאות ענף נכות לפי סוג הגמלה (ממוצע לחודש), 2013-2022

שנה	קצבת נכות כללית		שירותים מיוחדים		ילד נכה		ניידות	
	מספר המקבלים	השינוי לעומת השנה הקודמת (%)	מספר המקבלים	השינוי לעומת השנה הקודמת (%)	מספר המקבלים	השינוי לעומת השנה הקודמת (%)	מספר המקבלים	השינוי לעומת השנה הקודמת (%)
2013	222,641	2.3	40,860	8.0	36,006	12.2	35,311	3.6
2014	226,552	1.8	46,214	13.1	40,473	12.4	36,601	3.7
2015	229,745	1.4	50,823	9.8	44,624	10.3	37,910	3.6
2016	233,945	1.8	54,986	8.2	49,616	11.2	39,372	3.9
2017	242,100	3.5	58,537	6.5	54,929	10.7	40,920	3.9
2018	250,979	3.7	62,114	6.1	60,604	10.3	42,978	5.0
2019	259,473	3.4	65,204	5.0	67,320	11.1	44,853	4.4
2020	269,362	3.8	69,313	6.3	75,707	12.5	46,171	2.9
2021	278,599	3.4	71,717	3.5	83,820	10.7	47,361	2.6
2022	291,013	4.5	75,066	4.7	100,393	19.8	48,582	2.6

שיעור השינוי במספר מקבלי **הקצבה לשירותים מיוחדים**, שעלה עלייה ניכרת ב-2014 בעקבות הוספת מבחן ה-IADL למבחן הזכאות (ראו להלן **קצבה לשירותים מיוחדים**) והפחתת מספר ימי ההמתנה לזכאות, ירד בהדרגה בין 2014 ל-2019, אך ב-2020 עלה ב-6.3% – כמחצית משיעור הגידול ב-2014. ב-2021 עלה מספרם ב-3.5% לעומת 2020 – בכמחצית פחות מב-2020. ב-2022 שיעור הגידול במקבלים שוב עלה ל-4.7%, יותר מב-2021. מספר הילדים המקבלים **גמלה לילד נכה** עלה בין 2020 ל-2021 ב-10.7% – השיעור הגבוה ביותר בעשור האחרון – והיה כ-20% (לוח 1). מספר המקבלים **גמלת ניידות** עלה בדומה ל-2021, ב-2.6%.

מנובמבר 1999 מי שמתקיימים בו כל התנאים בחוק ובתקנות, זכאי לקבל יותר מגמלה אחת מענף נכות כללית בעד אותו פרק זמן וב-2022 הורחבה הזכאות עוד (ראו להלן "שינויי חקיקה"). בדצמבר 2022 היו זכאים לשתי גמלאות או יותר בו-בזמן 69,485 בגירים ו-5,046 קטינים (לוחות

3 בני 18 עד גיל פרישה.

ביטוח נכות כללית

2 ו-3). בולטים במיוחד הקצבה לשירותים מיוחדים (כ-70% ממקבליה היו זכאים גם לקצבאות נוספות, בדרך כלל קצבת נכות, והפיצוי לנפגעי פוליו (כ-68% קיבלו גם קצבה נוספת, בעיקר גמלת ניידות).

לוח 2: בוגרים המקבלים גמלאות נכות לפי מספר הגמלאות וסוג הגמלה, 2021-2022 (דצמבר)

2022		2021		מספר הגמלאות / סוג הגמלה
השינוי לעומת 2021 (%)	מספר המקבלים	השינוי לעומת 2020 (%)	מספר המקבלים	
				סך הכל
4.5	341,745	3.8	327,123	מספר המקבלים
4.6	295,495	3.8	282,620	נכות כללית
6.3	77,134	3.3	72,595	שירותים מיוחדים (שר"מ)
2.3	43,846	2.3	42,866	ניידות
0.2	4,868	0.1	4,857	גזות
0.0	4,069	0.0	4,069	פוליו
				גמלה אחת
4.3	233,401	4.3	223,783	נכות כללית בלבד
5.8	17,194	4.6	16,256	שר"מ בלבד
2.8	16,008	1.7	15,322	ניידות בלבד
1.0	4,532	1.3	4,485	גזות בלבד
6.2	1,379	7.0	1,299	פוליו בלבד
				שתי גמלאות
7.9	41,039	2.1	38,039	נכות כללית ושר"מ
-0.2	7,676	1.5-	7,692	נכות כללית וניידות
-45.8	26	34.2-	48	נכות כללית וגזות
-12.8	68	22.8-	78	נכות כללית ופוליו
5.8	4,836	6.4	4,572	שר"מ וניידות
-3.4	144	6.9-	149	שר"מ וגזות
-6.0	79	5.6-	84	שר"מ ופוליו
-5.1	75	0.0	79	ניידות וגזות
-0.5	1,524	1.2-	1,532	ניידות ופוליו
-	פחות מ-10	-	פחות מ-10	גזות ופוליו

2022		2021		מספר הגמלאות / סוג הגמלה
השינוי לעומת 2021 (%)	מספר המקבלים	השינוי לעומת 2020 (%)	מספר המקבלים	
שלוש גמלאות				
3.0	12,914	5.0	12,541	נכות כללית, שר"מ וניידות
7.7	14	40.9-	13	נכות כללית, שר"מ וגזזת
0.0	20	9.1-	20	נכות כללית, שר"מ ופוליו
-	פחות מ-10	-	פחות מ-10	נכות כללית, ניידות וגזזת
-16.4	168	11.5-	201	נכות כללית, ניידות ופוליו
-7.8	59	1.5-	64	שר"מ, ניידות וגזזת
2.3	668	2.0	653	שר"מ, ניידות ופוליו
-	פחות מ-10	-	פחות מ-10	ניידות, גזזת ופוליו
ארבע גמלאות				
25.0	10	38.5-	8	נכות כללית, שר"מ, ניידות וגזזת
-19.1	157	11.0-	194	נכות כללית, שר"מ, ניידות ופוליו
-	-	-	פחות מ-10	שר"מ, ניידות, גזזת ופוליו

לוח 3: ילדים המקבלים גמלאות נכות לפי מספר הגמלאות וסוג הגמלה, 2021-2022 (דצמבר)

2022		2021		גמלה
השינוי לעומת 2021 (%)	מספר המקבלים	השינוי לעומת 2020 (%)	מספר המקבלים	
25.0	110,677	12.0	88,522	סך הכל
גמלה אחת				
26.5	105,377	12.6	83,308	ילד נכה
5.0	254	-0.8	242	ניידות
שתי גמלאות				
1.5	5,046	4.4	4,972	ילד נכה וניידות

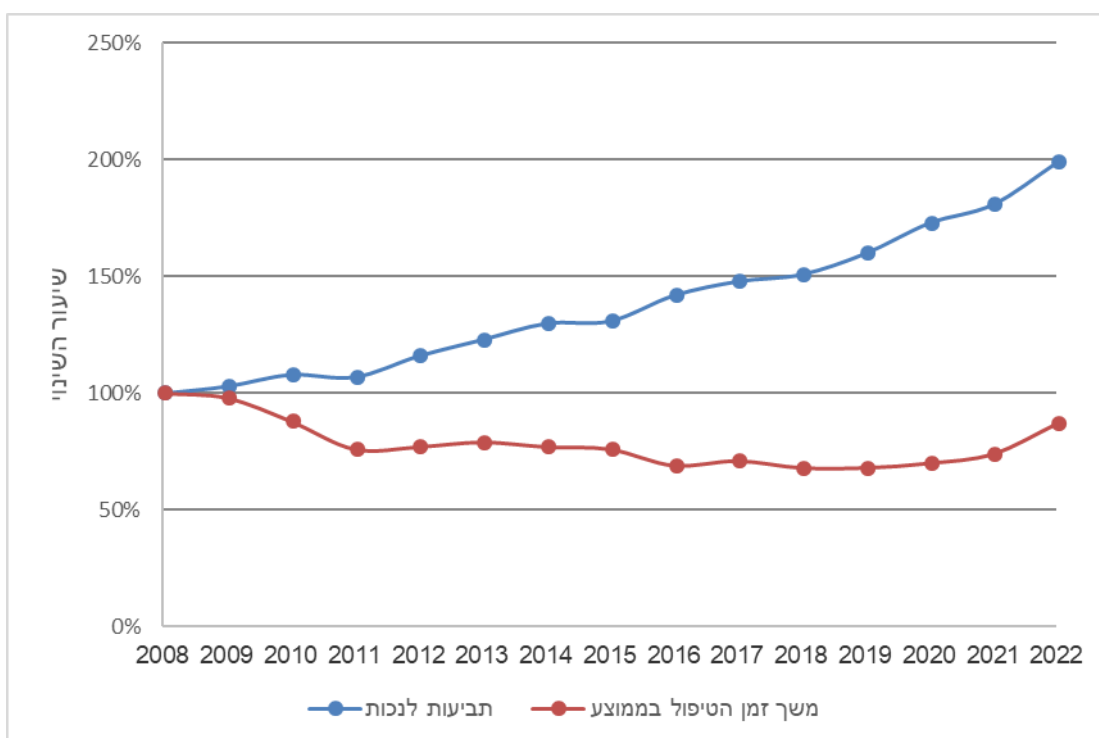
משך הטיפול בתביעה

מ-2015 חולים אונקולוגים וחולים קשים אחרים יכולים להגיש תביעות בבית החולים באמצעות עובדת סוציאלית בבתי החולים. כך, למרות הגידול המתמיד במספר התביעות המוגשות, משך הטיפול הממוצע בתביעה לקצבת נכות היה ב-2022 נמוך לעומת 2008

ביטוח נכות כללית

בכ-24% פחות, למרות שעלה במקצת בשנים האחרונות (62.1 ימים בממוצע). הירידה העיקרית הושגה בשנים 2011-2008 (תרשים 1).

תרשים 1: השינוי במספר התביעות לקצבת נכות ובמשך הטיפול הממוצע בתביעה (אחוזים), 2008–2022

שינויי חקיקה 2012–2022

2018–2012

- הרחבת הזכאות לפיצוי לנפגעי פוליו: למי שחלו בפוליו מחוץ לישראל (מ-2012).
- הוספת מבחן IADL לבדיקת תפקוד במשק הבית למקבלי קצבה לשירותים מיוחדים (במקום רק מבחן ADL לפעולות יומיומיות כמו התלבשות, אכילה וכד') (מ-2014).
- העלאת הקצבה לשירותים מיוחדים: בדרגות הבינונית והגבוהה ל-112% ול-188% בהתאמה מקצבת נכות מלאה ליחיד (במקום 105% ו-175% בהתאמה) (מ-2015).
- תוספת לנכה מונשם: בשיעור 83% מקצבת נכות מלאה ליחיד (בשירותים מיוחדים או ילד נכה) (מ-2015).

- **ביטול ההבחנה בין שתי קבוצות לפי חוק לרון⁴ (2017):** בוטלה ההבחנה בין שתי הקבוצות, אך המשיך הניכוי ההדרגתי מהקצבה עקב הכנסות מעבודה. נקבע רף הכנסה אחיד לזכאות לקצבה – 60% מהשכר הממוצע – כך שמי שהכנסותיו גבוהות יותר יוסיף לקבל קצבת נכות ואף יוכל להגדיל את הכנסותיו ללא צורך ב-12 חודשי ותק. בוטלה קצבת העידוד וכל התשלומים ניתנים במסגרת קצבת נכות.
 - **קצבה גם למקבלים דמי מחלה (2017):** קצבת נכות החלה להיות משולמת גם למקבלים דמי מחלה מהמעסיק, כך שנכים קשים יכולים להתחיל לקבל קצבה מהיום ה-31 המזכה בה (במקום מהיום ה-91). דמי המחלה יופחתו רק לצורך בדיקת התאריך הקובע ולאחר מכן יובאו בחשבון כהכנסה מעבודה. מבוטחים שקצבתם לא שולמה ב-2016 בגלל דמי מחלה קיבלו הודעה לחידוש תהליך הבדיקה לזכאות.
 - **ביטול החובה להיבדק מחדש לזכאות לדרגת אי-כושר (2017):** מי שיש לו דרגת אי כושר בתוקף יוסיף לקבל את הקצבה ללא בדיקה מחדש.
 - **העלאת הדיסריגרד⁵ (2017):** הדיסריגרד הועלה מ-21% ל-29% מהשכר הממוצע: אפשר להשתכר עד 29% מהשכר הממוצע, מבלי שהקצבה תיפגע, כך שסכום הקצבה עם השכר יהיה בגובה שכר המינימום לפחות.
 - **הגדלת קצבאות הנכות⁶ (2018):** הוגדלו קצבאות נכות כללית, שירותים מיוחדים, ילד נכה ואזרח ותיק עם תוספת השלמה לנכות. התקציב הכולל – 4.341 מיליארד ש"ח. בהגדלת הקצבאות נקבעו שלושה שלבים: ב-1.3.2018, ב-2020 וב-2021. מ-2022 הקצבה מוצמדת לשכר הממוצע.
- כך הוגדלו הקצבאות בשלב הראשון** הסכומים (נכונים ל-2018, לשלבים הבאים ראו להלן בשנים הרלוונטיות):
- כל מקבלי קצבת נכות, לרבות אלה שהגיעו לגיל פרישה מ-1.3.2018, קיבלו תוספת של 470 ש"ח (הסכום בשנת 2018). מאושפזים קיבלו את הסכום במישרין בלי לחלוק אותו עם הגוף המאשפז, והוא התווסף ל-20% מהקצבה ששולמה להם.
 - מי שהגיעו לגיל הפרישה לפני 1.3.2018 קיבלו מחצית התוספת. מי שהיו זכאים להשלמת הכנסה בפברואר 2018 אך בשל התוספת לנכות נשללה זכאותם זו ולכן גם ההטבות הנלוות אליה, יוסיפו להיות זכאים להטבות.
 - **תוספת קח"ן** (קצבה חודשית נוספת): כל בעלי הדרגה המלאה קיבלו השלמה ל-452 ש"ח (סכום זה נחשב מעתה חלק בלתי נפרד מהקצבה).
 - **מקבלי קצבה לשירותים מיוחדים** ברמות הגבוהות קיבלו תוספת של 200 ש"ח.
 - **גמלה לילד נכה:** כ-50 מיליון ש"ח מסכום השיפוי שאוצר המדינה מעביר לביטוח לאומי הוקצו לגמלה לילד נכה. לזכאים לגמלה בשיעור של 50% – 150 ש"ח, ולזכאים בשיעור 188% – 200 ש"ח.

4 חוק לרון נחקק ב-2009 (ראו דוחות קודמים).

5 הסכום שאינו מובא בחשבון לצורך קיזוז מהקצבה לבעלי הכנסות מעבודה.

6 במסגרת הסכם בין ממשלת ישראל לארגוני הנכים.

ביטוח נכות כללית

- **העלאת הדיסריגרד** מ-2,873 ש"ח ל-3,700 ש"ח (מ-29% מהשכר הממוצע ל-37.35% ממנו). כלומר, ההפחתה מהקצבה בגין הכנסות מהעבודה תחל מ-3,700 ש"ח לחודש ויותר. שינוי זה מעלה גם את נקודת האיפוס – גובה השכר שמעליו מתבטלת הזכאות לקצבה (11,652 ש"ח ליחיד, ו-16,740 ש"ח למי שיש עימו בן/בת זוג ושני ילדים).

2021-2020'

- **העלאת הדיסריגרד**: בתקופת משבר הקורונה הועלה הדיסריגרד להכנסות מעבודה לגובה של שכר המינימום במשק – 5,300 ש"ח (מ-37.35% מהשכר הממוצע ל-50.23% ממנו). נקודת האיפוס השתנתה גם היא ועלתה ל-12,254 ש"ח ליחיד ול-17,420 ש"ח למי שיש עימו בן/בת זוג ושני ילדים (הוראת שעה מ-1.7.2020 ומ-1.7.2021 בחוק).
- **דמי אבטלה מחושבים כהכנסות מעבודה** ולא כהכנסות שלא מעבודה כפי שהיה נהוג עד אז. כך, מי שמקבל תוספת לקצבה בגין תלויים, אין מנכים מקצבה זו הכנסות שקל כנגד שקל מהתוספת, אלא מקזזים אותן כמו הכנסות מעבודה. לא חל שינוי בסכום הקצבה בנוגע לאלה שאין עימם תלויים ודמי האבטלה לא קוזזו מסכום הקצבה (הוראת שעה ממרץ 2020, הוארכה במרץ 2021 עד סוף 2022).
- **מענקי חֶלֶף קצבה (2020)**: שולמו למקבלי קצבאות הנכות (לרבות אזרח ותיק הזכאי לקצבה בגובה קצבת נכות) בגין כל חודש שבו היו זכאים לקצבאות נכות בשנת 2020. המענקים שולמו בחודשים אוקטובר (בגין ינואר-אוקטובר) ודצמבר (בגין נובמבר-דצמבר), ולא נחשבו כהכנסה לעניין חוק הביטוח הלאומי או לכל דין אחר. בהעדר תקציב מדינה, המענקים שולמו במסגרת הוראת שעה (מספטמבר 2020).

חוק ההתייעלות הכלכלית (2021-2020):

- **הועלתה קצבת נכות כללית** ליחיד שאינו שוהה במוסד (בדרגת אי כושר מלאה ל-3,700 ש"ח, תוספת של 17% מקצבה מלאה ליחיד – 379 ש"ח). סכומי הקצבאות בדרגות אי-כושר חלקיות הועלו בהתאמה. שולם בנובמבר לאחר קבלת החוק, כמענק חלף קצבה בגין ינואר עד יוני ובגין יולי ואילך כחלק מסכום הקצבה.
- **גמלה לילד נכה** – נמשך התשלום למענק חלף קצבה במהלך כל שנת 2021 בשני סכומים (83 ש"ח לרמות 50%-ו-100% ו-490 ש"ח לרמת 188% ולמי שצבר 8 או 9 נקודות בהערכת התלות).
- **קצבת שר"מ** לסובל ממוגבלות קשה הועלתה ב-100 ש"ח עד 300 ש"ח בהתאם לרמת הקצבה.
- נמשכה הוראת השעה המעדכנת את הדיסריגרד בקצבת נכות כללית ל-5,300 ש"ח.
- **תוספת למונשם** בגמלה לילד נכה ושר"מ עלתה התוספת ל-8,462 ש"ח. בגמלאות ילד נכה ובשירותים מיוחדים עלתה התוספת מ-1,850 ש"ח ל-8,462 ש"ח לחודש.
- **בגמלאות שירותים מיוחדים וילד נכה** נקבעה תוספת בסך 5,641 ש"ח לחודש לזכאים ברמה 188% שאינם זכאים לתוספת מונשם וממעסיקים של שני עובדים (בהתאם לתנאים בתקנות).

- **נקבעה תוספת בגין ילד** מתחת לגיל 3 **לזכאים לשירותים מיוחדים** בסך 954 ש"ח לחודש בגין כל ילד (עד 2 ילדים), מאוקטובר 2021.

2022*

הוקפא השכר הממוצע לפי חוק הביטוח הלאומי שלפיו מתעדכנות קצבת יחיד מלאה והגמלאות הנגזרות ממנה, ולכן ב-2022 סכום הקצבה המלאה ליחיד נותר ללא שינוי. עם זאת, הוקצו כספים להרחבת זכאויות בקצבאות נכות כללית, שר"מ וילד נכה הנכללות בשינויים המוזכרים להלן. בהתאם נקבע שקצבת נכות כללית והקצבאות הנגזרות ממנה יתעדכנו בפעם הבאה בשיעור העלייה בשכר הממוצע פחות 2.45% כאשר שיעור העלייה בשכר הממוצע יחסית לשכר הממוצע ב-2020 יהיה גבוה מ-2.45%.

נכות כללית

- **תוספת לשוהים במוסד** שקצבתם משולמת בחלקה לגורם המממן – בסך 103 ש"ח (מ-954 ש"ח ל-1,057 ש"ח).
- **העלאת הדיסריגרד להכנסות שלא מעבודה** - סכום של 1,200 ש"ח מהכנסות שלא מעבודה לא יובא בחשבון לצורך חישוב תוספת בן/ת זוג או ילדים.
- **תשלום מהיום ה-31** - למקבלי נכות כללית ושר"מ העומדים בתנאי השר"מ (במקום מהיום ה-91).
- **תוספת לתלויים מהיום ה-31** – למקבלי נכות כללית או שר"מ העומדים בתנאי השר"מ (במקום מהיום ה-91).
- **תוספת השלמה לקצבת נכות** - תוספת ההשלמה למקבלי קצבת אזרח ותיק שאינם שוהים במוסד והחלו להיות זכאים לקצבת אזרח ותיק לפני ינואר 2021 עלתה מ-8.52% ל-12.74% מקצבה מלאה ליחיד (75% מההעלאה שנקבעה למי שטרם הגיע לגיל הפרישה).

שירותים מיוחדים

- **סף הזכאות לשר"מ הונמך והשווה לסף בנכות כללית** - 40% נכות משוקללת במקום 60%, ולעקרת בית הווה ל-50% נכות משוקללת. הסף לקצבת שר"מ מיוחדת (למי שאינו זכאי לקצבת נכות כללית) נשאר ללא שינוי - 75% נכות משוקללת.
- **רמת זכאות חדשה של 235%** לתלויים לחלוטין בעזרת הזולת במידה רבה במיוחד בכל שעות היממה (ניקוד כולל של 68 נקודות⁹ במבחני ADL ו-IADL או שהות בהוספיס בית).
- **גמלה מיוחדת לעולים מקבלי שר"מ** – הסכום הווה לגמלה המשולמת למי שאינם עולים.
- **תשלום מהיום ה-31** - למקבלי נכות כללית ושר"מ העומדים בתנאי השר"מ (במקום מהיום ה-91).

8 כל הסכומים בפרק נכונים ל-2022 אלא אם כן צוין אחרת. כל התיקונים ב-2022 נעשו במסגרת חוק ההתייעלות הכלכלית 2021-2020.

9 גם ניקוד בגין השגחה מובא בחשבון.

ביטוח נכות כללית

- **תוספת לתלויים מהיום ה-31** – למקבלי נכות כללית או שר"מ העומדים בתנאי השר"מ (במקום מהיום ה-91).

ילד נכה

- **השוואת סכומי הגמלה לקצבת שר"מ.**
- **רמת זכאות חדשה של 112%** לילד שקיבל במבחן התלות 8-9 נקודות.
- **רמת זכאות חדשה של 235%** לבעלי ניקוד של 13 נקודות או יותר במבחן תלות או לזכאים בגין טיפול רפואי קשה.
- **גמלה לשוהים במוסד** - נקבע סכום מיוחד לילד השוהה במוסד בהתאם לרמת הזכאות. ילדים אלה לא היו זכאים לגמלה עד כה.

פוליו, גזת ועירווי דם

- בשל הקפאת השכר הממוצע קצבאות פוליו, גזת ועירווי דם הוגדלו ב-2.45% בשנת 2022 בלבד.
- **הקצבה החודשית לנפגעי פוליו** הועלתה מ-50% מהשכר הממוצע ל-50.9%.
- **הקצבה החודשית לנפגעי גזת** הועלתה מ-25% מהשכר הממוצע ל-25.9%.

ניידות

- **הלוואה עומדת בניידות** - הושווה שיעור ההלוואה העומדת לרכב לאביזרים מיוחדים למי שאין לו רשיון נהיגה לשיעור של מי שברשותו רשיון נהיגה בר תוקף.

קצבת נכות כללית

תנאי הזכאות

- לקצבה חודשית זכאי תושב ישראל מגיל 18 ועד גיל הפרישה, אשר עקב נכותו נפגעה יכולתו להשתכר מעבודה (הכנסה שלא מעבודה אינה מובאת בחשבון). שני סוגי זכאים לקצבה:
- **משתכרים ומשתכרות:** גברים או נשים עם ליקוי גופני, שכלי או נפשי ממחלה, תאונה או מום מלידה, שאיבדו מכושרם להשתכר או שכושרם להשתכר הצטמצם ב-50% או יותר, או שהכנסתם החודשית מעבודה אינה עולה על הרף הקבוע בחוק (60% מהשכר הממוצע).
- **עקרות בית:** נשים נשואות שעבדו רק במשק ביתן כמוגדר בחוק לפני הגשת התביעה לקצבה, ואשר עקב ליקוי גופני, שכלי או נפשי, הנובע ממחלה, מתאונה או ממום מלידה, איבדו 50% לפחות מכושרן לתפקד במשק הבית.

קביעת הזכאות לקצבה

1. **בדיקת ההכנסות מעבודה:** ההכנסה לכל היותר 60% מהשכר הממוצע.

2. **קביעת אחוזי הנכות רפואית**: רופאה¹⁰ מוסמכת מטעם הביטוח הלאומי קובעת את אחוזי הנכות הרפואית (המבטאים את חומרת המצב הרפואי) על-פי בדיקות רפואיות ומסמכים רפואיים ובהתאם למבחנים בחוק. לאחר מכן הרופאה ופקידת התביעות בודקות אם מתקיימים תנאי הסף לזכאות: למשתכרים – נכות רפואית של 60% לפחות (או 40% כשיש ליקוי אחד לפחות בשיעור של 25% או יותר); לעקרות בית – נכות רפואית של 50% לפחות.
3. **קביעת דרגת אי-כושר השתכרות**: פקידת התביעות, לאחר שנועצה ברופאה ובפקידת השיקום, קובעת את דרגת האי-כושר (מידת הפגיעה בכושר ההשתכרות, על-פי מידת היכולת לשוב לעבודה באופן מלא או חלקי או היכולת להשתלב בעבודה מתאימה אחרת כפוף להשכלה, לכושר הגופני ולמצב הרפואי: אי-כושר מלא/חלקי – אובדן מלא או חלקי של כושר ההשתכרות; אי-כושר קבוע/זמני – אובדן זמני או לצמיתות של כושר ההשתכרות. אובדן כושר השתכרות נמוך מ-50% אינו מזכה בקצבה.

גובה הקצבה והתוספות

- מי שנקבעה להם דרגת אי-כושר מלאה (75% לפחות) – קצבה חודשית בגובה 3,700 ש"ח.
- לבן/בת זוג (נשואים או ידועים בציבור), תושבי ישראל שהכנסתם החודשית אינה עולה על 57% מהשכר הממוצע – תוספת של כ-50% מקצבת היחיד המלאה (1,192 ש"ח). עקרת בית אינה זכאית לתוספת בעבור בן זוגה.
- להורים לילדים – תוספת של כ-40% מקצבת היחיד לנכה (954 ש"ח) בגין כל אחד משני הילדים הראשונים (כהגדרת ילד בביטוח הלאומי).

מקבלי הקצבה זכאים להטבות מגופים ציבוריים, כגון פטור מתשלום דמי ביטוח לאומי ומס הכנסה והנחות בארנונה.

למקבלים תוספת בעבור תלויים ויש להם הכנסות שלא מעבודה, סכום ההכנסה שלא מעבודה (ורק סכום זה) העולה על 11.37% מהשכר הממוצע (1,200 ש"ח) מנוכה מתוספת זו.

מקבלי קצבת נכות

מתחילת שנת ה-2000 היה שיעור הגידול במספר המקבלים קצבת נכות גבוה מהגידול הטבעי באוכלוסייה. כמה סיבות לגידול: (א) העלאת גיל הפרישה לגברים ולנשים; (ב) הגידול בשיעורי הדיווח על מחלות והירידה בשיעורי התמותה של החולים; (ג) הורדת המינימום להכנסות המאפשר זכאות לקצבת נכות, והקיזוז ההדרגתי של קצבת הנכות ביחס להכנסות מעבודה; (ד) העלאת סכומי הקצבה.

ב-2022 הוסיף חלקם של מקבלי הקצבה באוכלוסייה בגיל העבודה לעלות והגיע ל-5.7% (תרשים 2). עד 2017 מספר המקבלים קצבת נכות בכלל האוכלוסייה היה נתון לתנודות ומאז הוא יציב למדי. גילם הממוצע של המקבלים היה 45.4 – ירידה קלה לעומת הגיל הממוצע ב-2021 – 45.5.

10 נוסח בלשון נקבה, הכוונה גם לגברים.

ביטוח נכות כללית

מהתפלגות המקבלים בדצמבר 2022 לפי מין ודרגת האי-כושר, עולה כי שיעור הגברים הזכאים לקצבה בדרגת האי-כושר הגבוהה גבוה משיעור הנשים הזכאיות לדרגה זו (82.6% לעומת 75.5% בהתאמה (לוח 4).

לעומת עקרות הבית, שרק לכ-45% מהן נקבע אובדן כושר השתכרות מלא, לכ-79% מן הנשים המשתכרות נקבע אובדן מלא, והן זכאיות לקצבה מלאה (לוח 4). הבדלים אלה נובעים ממבחני הזכאות המחמירים יותר לעקרות בית. לאור הגידול בשיעור התעסוקה בכלל ושל נשים בפרט, שיעור עקרות בית הולך וקטן ואילו שיעור המשתכרות הולך וגדל.

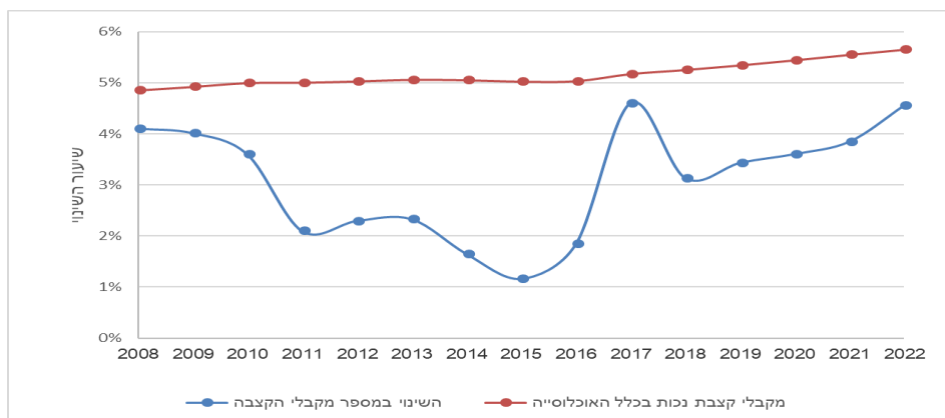
לוח 4: מקבלי קצבת נכות לפי דרגת אי-כושר ומין (מספרים מוחלטים ואחוזים). דצמבר 2022

	דרגת אי-כושר (אחוזים)				סך הכל	
	100%-75%	74%	65%	60%	מספרים מוחלטים	אחוזים
סך הכל מספרים מוחלטים	235,028	7,388	31,248	21,831	295,495	
סך הכל אחוזים	79.5	2.5	10.6	7.4	100.0	
גברים	82.6	2.0	8.9	6.5	100.0	167,414
נשים סך הכל	75.5	3.2	12.8	8.5	100.0	128,081
משתכרות ¹¹	79.4	2.5	11.4	6.7	100.0	113,798
עקרות בית	44.6	8.4	23.6	23.4	100.0	14,283

יותר משליש מן המקבלים לוקים בבעיה נפשית כליקוי עיקרי¹². סוג הליקוי משתנה לפי קבוצת הגיל: בגיל צעיר בולטים הליקויים המולדים (כגון מוגבלות שכלית התפתחותית לרבות תסמונת דאון, חירשות, וליקוי נפשי לרבות אוטיזם), ובגיל מבוגר – הליקויים המתפתחים עם הגיל (כגון פנימי ואורוגניטלי¹³) (לוח 5).

11 הכוונה היא לנשים שהשתכרו לפני הגשת התביעה על פי התנאים הקבועים בחוק.
 12 הליקוי עם האחוז הרפואי הגבוה ביותר מבין הליקויים. אחוזי הנכות הרפואית בביטוח הלאומי אינם נקבעים על פי מחלות אלא על פי האיברים ותפקודם.
 13 פנימי: לרבות מחלות דם, לב, כבד וריאות, סוכרת, אסתמה ומרבית חולי הסרטן. אורוגניטלי: לרבות בעיות בכליות, בדרכי השתן והרבייה ובשלפוחית השתן (שכיח בקרב חולי סרטן הערמונית).

תרשים 2: השינוי במספר המקבלים קצבת נכות וחלקם באוכלוסייה בגיל העבודה (אחוזים), 2008–2022

לוח 5: מקבלי קצבת נכות לפי גיל, גיל ממוצע וליקוי עיקרי (מספרים מוחלטים ואחוזים), דצמבר 2022

גיל ממוצע	גיל (אחוזים)					סך הכל		ליקוי עיקרי
	55 - גיל פרישה	54-45	44-35	34-25	24-18	מספרים מוחלטים	אחוזים	
45.4	92,488	69,497	55,164	48,552	29,794	295,495	100.0	סך הכל מספרים מוחלטים
	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0			סך הכל אחוזים
								נפשי
33.8	0.7	0.3	0.3	0.9	5.0	1.0	2,969	הפרעות נוירו-פסיכיאטריות
42.7	11.5	19.3	23.7	23.6	16.4	18.1	53,395	הפרעות פסיכוטיות
40.5	12.6	17.6	22.5	27.2	34.8	20.2	59,837	הפרעות פסיכו-נוירוטיות
39.5	3.4	7.1	10.8	11.5	12.1	7.9	23,282	מוגבלות שכלית התפתחותית
52.0	33.7	21.4	13.4	10.1	8.3	20.6	60,948	פנימי
50.9	4.4	3.9	2.5	1.5	1.1	3.1	9,276	אורוגניטלי
45.7	12.5	12.0	12.1	12.3	11.5	12.2	35,949	ניירולוגי
49.6	12.7	10.9	7.7	6.0	4.5	9.4	27,745	לוקומוטורי
								חושי
47.0	4.3	4.1	3.7	3.4	3.0	3.9	11,464	ראייה
44.8	2.5	2.1	2.2	2.7	2.8	2.4	7,099	חירשות
47.9	0.2	0.3	0.2	0.1	0.1	0.2	558	פיברומיאלגיה
50.1	1.5	1.0	0.9	0.7	0.4	1.0	2,973	אחר

ביטוח נכות כללית

לוח 6: מקבלי קצבת נכות לפי הרכב התלויים המזכים בתוספת ומצב משפחתי (מספרים מוחלטים ואחוזים). דצמבר 2022

מצב משפחתי	סך הכל		הרכב התלויים המזכים בתוספת					
	מספרים מוחלטים	אחוזים	ללא תוספת תלויים	ילד אחד	שני ילדים	בן זוג	בן זוג + ילד	בן זוג + 2 ילדים
סך הכל מספרים	295,495		197,375	13,003	16,453	15,283	18,996	34,385
סך הכל אחוזים		100.0	66.8	4.4	5.6	5.2	6.4	11.6
נשואים								
סך הכל	123,941	41.9	47,480	7,416	11,759	15,028	13,263	28,995
גברים	70,959	24.0	23,561	2,609	3,881	13,031	8,724	19,153
נשים משתכרות	38,699	13.1	15,612	2,670	4,039	1,997	4,539	9,842
עקרות בית	14,283	4.8	8,307	2,137	3,839	.	.	.
לא נשואים								
סך הכל	171,554	58.1	149,895	5,587	4,694	255	5,733	5,390
גברים	96,455	32.6	87,314	2,554	2,313	185	1,963	2,126
נשים משתכרות	75,099	25.4	62,581	3,033	2,381	70	3,770	3,264

כ-42% מן המקבלים קצבת נכות הם נשואים¹⁴ ועשויים להיות זכאים לתוספת בעבור בן/בת זוג, אך רק 46% בהם מקבלים אותה. השאר אינם מקבלים את התוספת בשל הכנסות גבוהות של בן/בת הזוג (מעבודה ושלא מעבודה) או שלהם (שלא מעבודה) (לוח 6). שיעור הנשואים בקרב הנשים והגברים דומה (41%-ו-42% בהתאמה).

קצבה לשירותים מיוחדים

תנאי הזכאות

הקצבה לשירותים מיוחדים (להלן שר"מ) משולמת למבוטחים הסובלים ממוגבלות קשה והם זקוקים לעזרה או להשגחה: עזרה בפעולות היומיום לפי מבחן ADL (התלבשות, אכילה, רחצה, הפרשות וניידות בתוך הבית), ועזרה במשק הבית לפי מבחן IADL (הכנת מזון, אחזקת בית, נטילת תרופות, סידורים מנהליים וכספיים, קניות מחוץ לבית, הפעלת מכשירים); או השגחה

14 לא כולל מי שיש להם ידועה בציבור.

מתמדת למניעת סכנת חיים לעצמם או לאחרים¹⁵. מי שמאושפזים במוסד שניתנים בו שירותי רפואה, סיעוד או שיקום אינם זכאים לקצבה.

לקצבה עשויים להיות זכאים מי שמתגוררים בארץ והגישו תביעה לפני הגיעם לגיל הפרישה, ומתקיים בהם אחד התנאים האלה:

- הם מקבלים קצבת נכות, שיעור הנכות הרפואית שלהם 60% לפחות (בסעיפי הליקוי המוכרים), ואינם מקבלים קצבה מיוחדת לנפגעי עבודה או תשלום בעד טיפול אישי או עזרה בבית על-פי חוק אחר.
- הם מטופלים בטיפול אקטיבי במחלות אונקולוגיות ותלויים בעזרת הזולת, או נזקקים לדיאליזה פעמיים בשבוע לפחות, או שהושגל בגופם איבר (כליה, לב, לבלב, ריאה, כבד) או שעברו השתלת מוח עצם עצמונית או מתורם זר.
- הם אינם מקבלים קצבת נכות אך נקבעה להם נכות רפואית בשיעור של 75% לפחות, הכנסתם החודשית מעבודה אינה גבוהה מ-5 פעמים השכר הממוצע (ב-2022 52,755 ש"ח), והם אינם מקבלים קצבה מיוחדת לנפגעי עבודה או תשלום בעד טיפול אישי או עזרה בבית על-פי חוק אחר.
- הם עולים חדשים (המחזיקים בתעודת עולה), בשנה הראשונה לעלייתם.
- הם מקבלים גמלת ניידות, שוועדה רפואית קבעה שהם מוגבלים בניידות בשיעור 100% או שהם מרותקים לכיסא גלגלים או זקוקים לכיסא גלגלים ומשתמשים בו.

בגיל פרישה מקבל שר"מ זכאי לבחור בין קצבת שר"מ לגמלת סיעוד.

גובה הקצבה והתוספות

הקצבה לשירותים מיוחדים מורכבת מקצבת נכות מלאה ליחיד בתוספת גמלה מיוחדת. לקצבה ארבע רמות, הנקבעות בהתאם למידת התלות בעזרת הזולת:

- **תלות נמוכה** (זקוק לעזרה רבה ברוב פעולות היומיום ברוב שעות היממה) – 50% מקצבה מלאה ליחיד בתוספת גמלה מיוחדת בשיעור 18.48% מקצבה מלאה ליחיד (להלן קמ"י) (1,115 ש"ח ו-412 ש"ח בהתאמה, ובסך הכל 1,527 ש"ח בחודש).
- **תלות בינונית** (זקוק לעזרה רבה בכל הפעולות ברוב שעות היממה) – 112% מקמ"י בתוספת גמלה מיוחדת בשיעור 46.57% מקמ"י (2,496 ש"ח ו-1038 ש"ח בהתאמה, ובסך הכל 3,534 ש"ח בחודש).
- **תלות מוחלטת** (תלוי לחלוטין בכל הפעולות בכל שעות היממה) – 188% בתוספת גמלה מיוחדת בשיעור 65.05% מקמ"י (4,191 ש"ח ו-1,450 ש"ח בהתאמה, ובסך הכל 5,641 ש"ח בחודש).
- **תלוי בעזרה רבה במיוחד** (תלוי לחלוטין בכל הפעולות בכל שעות היממה וזקוק להשגחה מתמדת) – 235% מקמ"י בתוספת גמלה מיוחדת בשיעור של 86.58% מקמ"י (5,238 ש"ח ו-1,930 ש"ח בהתאמה, ובסך הכל 6,688 ש"ח בחודש).

15 בדומה לתנאי הזכאות לפי חוק ביטוח סיעוד.

ביטוח נכות כללית

במקרים האלה משולמת תוספת לקצבה:

- **לנכה מונשם:** מי שזקוק למכונת הנשמה באופן רצוף בכל היממה והוא תלוי לחלוטין בעזרת הזולת – 379.63% מקצבת נכות מלאה (8,462 ש"ח לחודש).
- **לתלוי לחלוטין הזקוק לשתי מטפלות** (לפי קביעת רופא המוסד) – תוספת של 11,282 ש"ח בתנאים האלה: יש לו היתר לשתי מטפלות זרות; הוא מעסיק שתי מטפלות זרות או זרה וישראלית שאינה בת משפחה במשרה מלאה ואינו מקבל תוספת למונשם (מיולי 2021).
- **לילד בן פחות מ-3** – 954 ש"ח (עד שני ילדים) (מ-2022).

מקבלי הקצבה

בדצמבר 2022 קיבלו 77,134 איש קצבה לשירותים מיוחדים (13,476 בהם בפעם הראשונה) – עלייה של 6.4% לעומת דצמבר 2021. לגידול המתמשך במספר המקבלים (תרשים 3) כמה סיבות: (א) ההתפתחויות בתחום הרפואה הביאו לעלייה בתוחלת החיים הכללית וגם זו של אנשים עם מוגבלות קשה. (ב) יושמה המלצת ועדת בן יהודה לבדיקת מבחני הזכאות לשירותים מיוחדים (מ-2015), ונוסף מבחן ה-IADL למבחני הזכאות (מ-2014). אלה היטיבו בעיקר עם העיוורים ועם הסובלים מבעיות נפשיות. (ג) תחילת תשלום הקצבה הוקדמה ליום ה-91 להופעת הליקוי (ובלבד שהתביעה הוגשה בתוך 15 חודשים לכל המאוחר). נכים קשים שנקבעה להם נכות רפואית בשיעור 75% ויותר והם תלויים בעזרת הזולת שישה חודשים לפחות, הקצבה משולמת מהיום ה-31. (ד) הורדת הסף לזכאות לקצבה למקבלי קצבת נכות כללית (חוץ מלעקרות בית) מ-60% ל-40% נכות רפואית (מ-2022). (ה) מבוטחים הזכאים לקצבאות נכות ושר"מ מהיום ה-31 יקבלו את שתי הקצבאות מהיום ה-31 (מ-2022).

שיעור ההוצאה גדל בקצב גבוה יותר ממספר המקבלים, כלומר הקצבה הממוצעת למקבל עולה עם הזמן בשל הגדלת סכום הקצבה והקלות בתנאי הזכאות (תרשים 3).

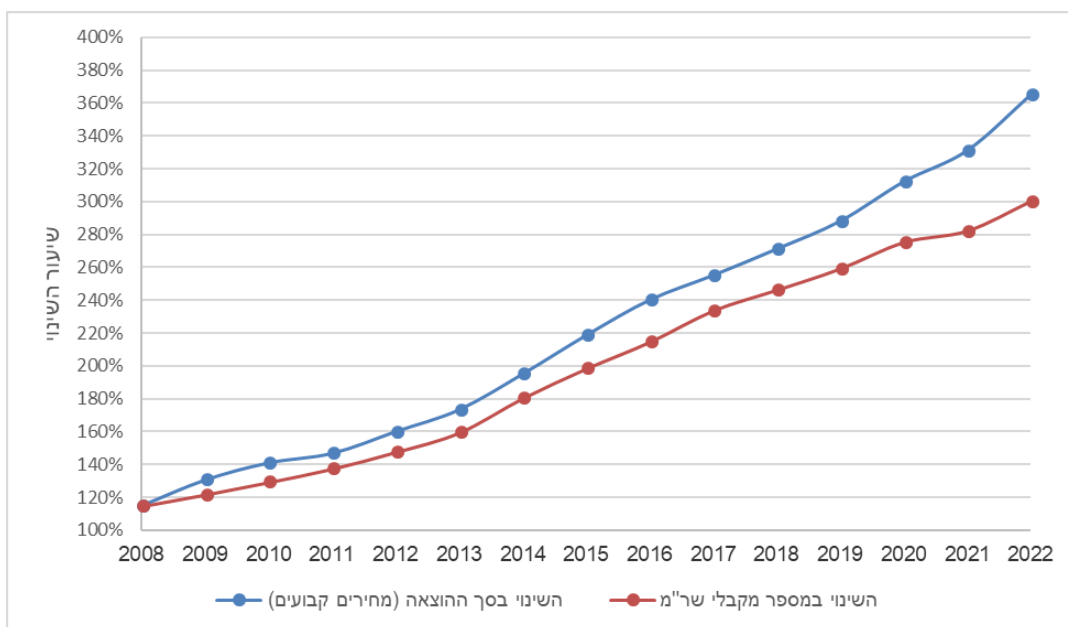
בדיקה של מספר מקבלי הקצבה לאורך זמן מראה כי לאחר שב-2014 גדל מספרם הממוצע בשל הוספת מבחן ה-IADL, בשנים שלאחר מכן התמתן הגידול: ב-2021 היה 3% לעומת 2020, וב-2022 הגיע ל-6.4%. עלייה זו נובעת מהורדת סף הכניסה לשר"מ ל-40% נכות רפואית ומעלייה הדרגתית במהלך השנים במספר המקבלים לאחר גיל פרישה. כתוצאה מעלייה זו במספר המקבלים והגדלת סכומי הגמלה, שיעור הגידול בהוצאה לקצבה (במחירים קבועים) עלה ב-10.3% וההוצאה בכלל הוצאות הענף עלתה מ-6% ב-2021 ל-10% בשנת 2022.

רוב הזכאים לקצבת שר"מ מקבלים עוד גמלה אחת לפחות: כ-70% קיבלו גם קצבת נכות (מקבלי שר"מ רגיל) ועוד כ-26% היו זכאים גם לקצבת אזרח ותיק (מקבלי שר"מ בגיל פרישה) (לוחות 2 ו-7). שיעורם הגבוה של אנשים בגיל פרישה בקרב כלל מקבלי הקצבה הוא תוצאה של הירידה המתמשכת בשיעורי התמותה בישראל¹⁶ והעדפתם של אנשים בגיל פרישה להוסיף ולקבל שר"מ ולא גמלת סיעוד.

16 משרד הבריאות (2014). סיבות המוות המובילות בישראל 2000-2011.

מבחינת הליקויים, מקבלי שר"מ סובלים יותר מבעיות נוירולוגיות ופנימיות ופחות מבעיות נפשיות או מפיגור, המאפיינות את מקבלי קצבת נכות (לוחות 5 ו-7), בין היתר משום שהמבחנים לקביעת אחוזי הנכות הרפואית מתמקדים בקשיים הפיזיים בפעולות היומיום ובמידת העזרה הדרושה במשק הבית. בקרב מקבלי השר"מ המיוחד¹⁷, שכיחות יותר הבעיות הפנימיות או האורוגניטליות לעומת שתי הקבוצות האחרות (שר"מ רגיל ושר"מ קשישים), ופחות פיגור או בעיות נפשיות.

תרשים 3: השינוי המצטבר במספר המקבלים קצבת שר"מ ובסך ההוצאה לקצבה (אחוזים), 2008–2022

17 מי שאינם זכאים לקצבת נכות כללית בשל הכנסות גבוהות.

ביטוח נכות כללית

לוח 7: מקבלי קצבת שר"מ לפי סוג הקצבה והליקוי העיקרי (מספרים מוחלטים ואחוזים). דצמבר 2022

סוג הקצבה (אחוזים)			סך הכל		ליקוי עיקרי
גיל פרישה	מיוחד	רגיל	אחוזים	מספרים מוחלטים	
19,720	3,755	53,450		76,925	סך הכל מספרים מוחלטים
100.0	100.0	100.0	100.0		סך הכל אחוזים
7.7	1.3	10.3	9.2	7,080	נפשי
1.3	3.2	11.1	8.2	6,309	פיגור שכלי
26.8	51.1	21.7	24.4	18,788	פנימי
6.2	8.9	5.8	6.0	4,641	אורוגניטלי
32.1	17.5	27.6	28.3	21,754	נוירולוגי
10.5	7.1	8.8	9.2	7,057	לוקומוטורי
13.9	10.7	13.8	13.7	10,516	חושי
0.01	-	0.1	0.0	21	פיברומיאלגיה
1.5	0.2	0.8	1.0	759	אחר

לוח 8: מקבלי קצבת שר"מ לפי גיל ועילת הזכאות (מספרים מוחלטים ואחוזים). דצמבר 2022

גיל (אחוזים)						סך הכל		עילת הזכאות
65 ויותר	64-55	54-45	44-35	34-25	24-18	אחוזים	מספרים מוחלטים	
19,595	21,549	12,765	8,433	7,918	6,665		76,925	סך הכל מספרים מוחלטים
25.4	28.0	16.6	11.0	10.3	8.7	100.0		סך הכל אחוזים
16.8	44.1	24.5	10.1	3.0	1.5	100.0	2,789	עוברים טיפול אקטיב
22.2	36.6	22.6	11.9	5.7	1.0	100.0	1,467	זקוקים לדיאלזה
16.7	38.9	19.4	19.4	.	5.6	100.0	36	עברו השתלה
23.4	29.7	17.6	11.1	9.6	8.6	100.0	46,596	זקוקים לעזרה ברוב פעולות היומיום
33.3	26.2	15.4	10.5	9.0	5.6	100.0	13,808	זקוקים לעזרה בכל פעולות היומיום
27.2	18.7	11.6	10.9	16.6	15.0	100.0	12,229	תלויים לחלוטין בזולת

לוח 9: מקבלי קצבת שר"מ לפי דרגת הנכות הרפואית. המצב המשפחתי והעסקת עובדת זרה (מספרים מוחלטים ואחוזים). דצמבר 2022

דרגת הנכות הרפואית (אחוזים)					סך הכל		מצב משפחתי/ העסקת עובדת זרה
100%-90%	89%-80%	79%-70%	69%-60%	59%-40%	אחוזים	מספרים מוחלטים	
41,228	12,106	10,825	11,055	1,919		77,134	סך הכל מספרים מוחלטים
53.3	15.7	14.0	14.3	2.5	100.0		סך הכל אחוזים נשואים
57.4	16.7	12.4	11.4	2.0	100.0	37,937	סך הכל מעסיקים עובדת זרה
65.5	19.4	9.2	5.9	.	100.0	2,213	ללא עובדת זרה
56.9	16.5	12.6	11.8	2.2	100.0	35,724	לא נשואים סך הכל מעסיקים עובדת זרה
49.6	14.7	15.6	17.2	2.9	100.0	39,197	לא נשואים סך הכל מעסיקים עובדת זרה
68.0	15.6	8.9	8.0	0.2	100.0	3,619	ללא עובדת זרה
47.8	14.7	16.3	18.1	3.2	100.0	35,578	

כ-6% ממקבלי השר"מ זכאים לקצבה בשל מצב רפואי מיוחד¹⁸ (לוח 8). מספרם של אלה עולה עם הגיל (בני 55-64 למשל מהווים כ-42% בהם). בקרב התלויים לחלוטין בזולת בהשוואה לעילות האחרות בולט השיעור הגבוה של הצעירים, בין היתר בגלל ריבוי הסובלים מבגרות נויורולוגיות.

מצבם הרפואי של המקבלים שר"מ חמור ממצבם של כלל המקבלים קצבת נכות כללית: לכ-53% בהם נכות רפואית 90% או יותר, לעומת כ-15% ממקבלי נכות כללית (לוח 9). למרות זאת, רק כ-9% בהם מעסיקים מטפלת זרה (לוח 9).

גמלה לילד נכה

גמלה לילד נכה נועדה לסייע למשפחה המטפלת בילד עם צרכים מיוחדים בהוצאות הכרוכות בטיפול האישי והסיעודי בו או בכל טיפול אחר שנועד לשפר את תפקודו, ולעודד אותה לטפל בילד בבית ובקהילה.

קביעת הזכאות לגמלה

בשלב הראשון נבדקים התנאים המקדימים לזכאות: הילד (כהגדרתו בחוק הביטוח הלאומי, לרבות ילדים חורגים ומאומצים) בן פחות מ-18; אחד מהוריו לפחות מבוטח בביטוח הלאומי (או היה מבוטח ונפטר בהיותו תושב ישראל).

בשלב השני הילד נבדק בידי רופא/ה מומחה/ית ברפואת ילדים מטעם המוסד ואם מתקיים בו אחד מהתנאים שלהלן, יהיה זכאי לגמלה:

18 טיפול אקטיבי, דיאליזה או השתלה.

ביטוח נכות כללית

- **תלוי בעזרת הזולת** – ילד שבגלל מחלה, תסמונת, תאונה או מום מלידה הוא תלוי בעזרת הזולת בביצוע פעולות היומיום באופן חריג מהמקובל בקרב בני גילו (התלבשות, אכילה, רחצה, היגיינה אישית וניידות בבית). הזכאות מגיל 3.
- **הוא זקוק לנוכחות מתמדת או להשגחה קבועה** – עקב ליקוי רפואי חמור, מחלה כרונית קשה, הפרעת התנהגות חמורה או מוגבלות שכלית התפתחותית, כדי למנוע סכנת חיים לעצמו או לאחרים. הזכאות מגיל 90 יום.
- **הוא סובל מליקוי מיוחד הקבוע בתקנות** – עיכוב בהתפתחות, קשיי תקשורת, ירידה בשמיעה, ליקוי ראייה, אוטיזם, פסיכוזה או תסמונת דאון. הזכאות מיום הלידה.
- **הוא זקוק לטיפול רפואי מיוחד**: ילד שבגלל מחלה כרונית זקוק לטיפול רפואי מיוחד (כמפורט בחוק). מעת לעת נקבעים שינויים בחוק המובילים להגדלת מספר הזכאים ולהגדלת הקצבה החודשית הניתנת להם. הבולטים שבהם: הרחבת העילות המזכות בגמלה (בעקבות ועדת אור-נוי); האחדת התוספת לדמי מחיה ועזרה בלימודים ל-20% מגובה הגמלה המלאה ותשלומה לכלל המקבלים; הגדלת שיעור הגמלה המשולמת לילדים התלויים לחלוטין בעזרת הזולת וסיבות אחרות. הזכאות מגיל 90 יום.
- הילד מוחזק במשפחת אומנה. משפחת אומנה זכאית לתמיכה ממשרד הרווחה.

גובה הגמלה

בשונה מקצבת נכות, ששיעורה משתנה למשל על-פי דרגת האי-כושר או הרכב התלויים במקבל הגמלה, בגמלה לילד נכה השיעורים אחידים בכל עילת זכאות. מ-2022 לגמלה חמש רמות בסיסיות, 50%, 100%, 112%, 188% ו-235% מקצבת נכות מלאה ליחיד, בתוספת גמלה מיוחדת (עד שנת 2021 היו רק שלוש הרמות הראשונות). ילד המתקיימות בו יותר מעילת זכאות אחת יהיה זכאי לגמלה אחת, הגבוהה בהן. ב-2022 היה סכום הגמלה בשיעור 100% 2,229 ש"ח, והגמלה המיוחדת – 412 ש"ח. **לנכה מונשם** (ראו לעיל קצבה לשירותים מיוחדים) משולמת תוספת בשיעור 379.63% מקצבת נכות מלאה ליחיד – 8,462 ש"ח.

משפחה שבה שני ילדים או יותר המקבלים גמלה לילד נכה או משפחה שבה שני ילדים עם צרכים מיוחדים של אחד מהם לא משולמת גמלה בפועל (משום שמלאו לו 18 שנה), זכאיות לתוספת של 50% משיעור הגמלה לכל ילד בעבור כל אחד מהילדים.

ילדים שמלאו להם 18 ועשויים להיות זכאים לקצבת נכות או לשר"מ, הביטוח הלאומי יוזם בעבורם תביעה לגמלאות אלה. מ-2022, בעקבות שינויי חקיקה, אם הגמלה לילד נכה גבוהה מקצבת הנכות או מקצבת שר"מ, היא מוסיפה להיות משולמת עוד שלושה חודשים לאחר גיל 18 ולאחר מכן ישולמו הגמלה/הגמלאות האחרות שהם זכאים להן. אם קצבת הנכות נמוכה יותר, תשולם הגמלה עד גיל 18 ו-31 יום. תוספת זו של 31 יום מאפשרת לשמור על רצף התשלומים כיוון שגמלאות נכות ושר"מ משולמות מהיום ה-31 שלאחר התביעה.

מקבלי הגמלה

בדצמבר 2022 קיבלו 110,430 ילדים גמלה לילד נכה – עלייה של 25% לעומת דצמבר 2021. מ-2010 מספר המקבלים עולה בהתמדה בשיעור הגבוה מהגידול במספר הילדים בישראל

(תרשים 4) מהסיבות האלה: (א) יישום מסקנות ועדת אור-נוי מ-2012¹⁹; (ב) החזרת ההשגחה הקבועה כעילה לקצבה ב-2012 (גידול של 80% במספר הילדים הזקוקים להשגחה); (ג) גידול מתמשך במספר הילדים המאובחנים על הרצף האוטיסטי. (ד) הוספת עילות זכאות נוספות והקלה בתנאי הזכאות (כגון סיוע בתקשורת או אלרגיות מסכנות חיים).

לוח 10: מקבלי גמלה לילד נכה לפי עילת הזכאות, דצמבר 2022

מספר המקבלים	עילת הזכאות	מספר המקבלים	עילת הזכאות
795	ליקוי ראייה	110,430	סך הכל
416	מחלה ממארת	1,670	PDD
48	מחלה משנית לסרטן	39,545	אוטיזם
5,845	זקוק לנוכחות מתמדת	17	אורטרוסטומיה
3,980	זקוק לסיוע בתקשורת	51	אימונוסופרסיה-מחלה משנית
3,675	סוכרת	67	ארבעה סעיפים משתי מחלות
329	עיכוב בהתפתחות	65	בדיקות דם מחוץ לבית
524	עירוויים	32	ג'ינוסטומיה
608	פסיכוזה	368	גסטרוסטומיה
14	ציסטסטומיה	110	דחף בלתי נשלט לאכילה
48	קולוסטומיה	220	האכלה ממושכת
235	שברים פתולוגיים בעצמות	55	הזנה טיפתית בזונדה
5,792	שלושה טיפולים כולל השגחה	81	הזנה תוך ורידית
385	שלושה טיפולים לא כולל השגחה	223	המשך תשלום מחלה ממארת
18	שלושה סעיפים כולל נוכחות	106	העדר גפיים
פחות מ-10	שלושה סעיפים כולל אשפוז	355	הפרעות בכליות ובדרכי השתן
פחות מ-10	שלושה סעיפים כולל מייצבי לחץ דם	28,445	זקוק להשגחה חלקית
1,119	תלות רבה בזולת	297	חוסר תפקוד בשתי הגפיים
6,502	תלות מוחלטת בזולת	4,147	חרשות
331	תסמונת דאון	88	טיפול אימונוסופרסיבי
510	תסמונת נדירה	94	טיפול נשימתי
1,386	תפקוד לקוי בשתי גפיים	502	כבד ראייה
פחות מ-10	דלקת כרונית בעצמות	345	כבד שמיעה
פחות מ-10	188% ללא נוכחות	918	שתי עילות זכאות של 100%
		50	שלוש עילות זכאות של 100%

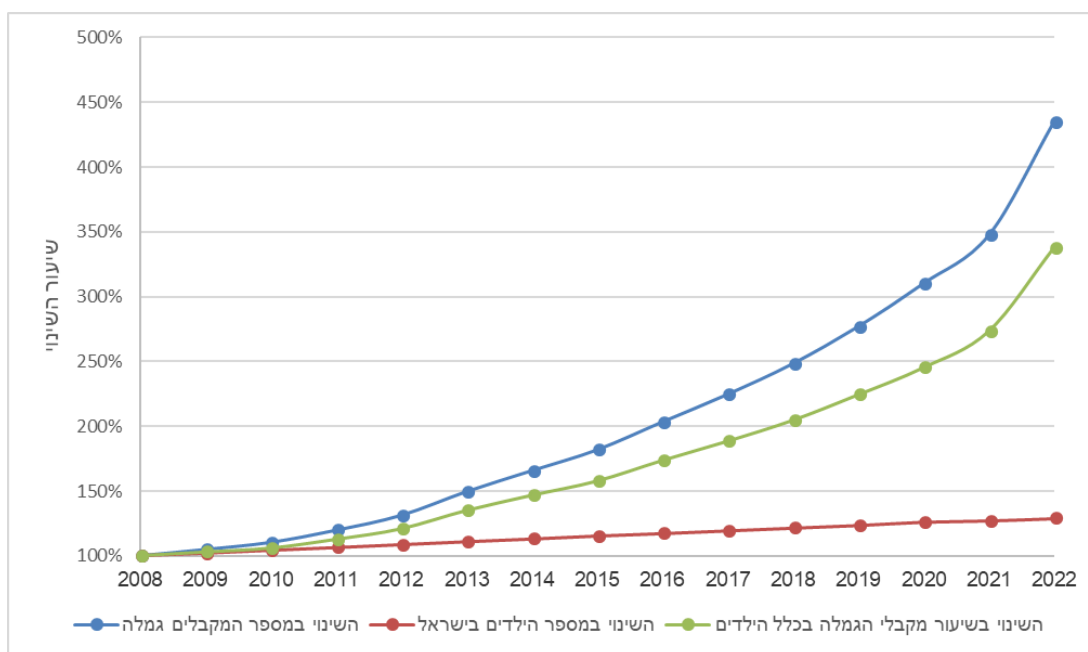
¹⁹ ועדה זו בדקה את תנאי הזכאות לגמלה לילד נכה והציעה בהם שינויים. תרומתה של הוועדה היתה בשילובם של ילדים הזקוקים לטיפול רפואי מיוחד, שינוי בשיעורי הגמלה בכמה מן העילות והאחדת התוספת לדמי מחיה ועזרה בלימודים ל-20% מגובה הגמלה המלאה.

ביטוח נכות כללית

בדומה להתפלגות כלל הילדים עם הצרכים המיוחדים בישראל²⁰, כ-2/3 ממקבלי הגמלה הם בנים, בעיקר בגלל השכיחות הגבוהה של אוטיזם אצל בנים לעומת בנות (לוח 11). גיל הזכאות העיקרי הוא 6-13²¹ בשל העומס המוטל על ההורים בהשוואה למקובל בקבוצת הגיל, והמושפע גם מגיל המינימום הקבוע בתקנות בחלק מהעילות.

בדצמבר 2022 קיבלו 14,722 משפחות גמלה בעבור יותר מילד אחד (סך הכל 27,373 ילדים); ל-1,489 בהן היו לפחות שלושה ילדים עם צרכים מיוחדים. כ-37% מן הילדים היו זכאים לקצבה בשל אוטיזם, כ-4% בשל בעיות שמיעה, 1% בשל ליקוי ראייה, כ-7% היו תלויים בעזרת הזולת, וכ-31% היו זקוקים להשגחה או לנוכחות קבועה למניעת סכנת חיים לעצמם או לאחרים (לוח 10).

תרשים 4: השינוי במספר המקבלים גמלה לילד נכה ובכלל אוכלוסיית הילדים (אחוזים), 2008–2022 (דצמבר)

20 נאון ואחרים (2000). ילדים עם צרכים מיוחדים: הערכת צרכים וכיסויים על ידי השירותים. גוינט-מכוןברוקדייל והמוסד לביטוח לאומי.
 21 המוגבלות אצל ילדים מחרیפה עם הגיל והופכת לבולטת.

לוח 11: מקבלי גמלה לילד נכה לפי גיל, מין וקבוצת הזכאות (מספרים מוחלטים ואחוזים), דצמבר 2022

גיל (אחוזים)					סך הכל		קבוצת זכאות
17-14	13-10	9-6	5-3	עד 3	אחוזים	מספרים מוחלטים	
21,460	23,621	29,708	24,637	11,004		110,430	סך הכל מספרים מוחלטים
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0		סך הכל אחוזים
בנים							
63.9	68.5	69.3	68.3	59.6	66.9	73,867	סך הכל
5.7	5.7	5.3	2.6	1.3	4.5	4,937	תלויים בעזרת הזולת
19.2	21.3	21.3	19.7	40.2	22.4	24,760	זקוקים לנוכחות/השגחה קבועה
30.8	35.7	39.0	42.6	12.1	34.8	38,472	עם ליקוי מיוחד
7.9	5.6	3.4	2.4	4.4	4.6	5,093	זקוקים לטיפול רפואי מיוחד
0.3	0.2	0.3	1.0	1.6	0.6	605	אחר*
בנות							
36.1	31.5	30.7	31.7	40.4	33.1	36,563	סך הכל
3.2	3.0	2.5	1.7	1.1	2.4	2,684	תלויות בעזרת הזולת
15.3	11.1	11.4	11.8	28.5	13.9	15,340	זקוקות לנוכחות/השגחה קבועה
10.8	12.2	13.5	15.7	6.5	12.5	13,780	עם ליקוי מיוחד
6.6	5.0	3.1	2.0	3.3	4.0	4,388	זקוקות לטיפול רפואי מיוחד
0.2	0.2	0.2	0.5	1.0	0.3	371	אחר*

* 188% ללא נוכחות, שלוש עילות של 100% ושתי עילות של 100%.

ל-0.6% מהילדים היתה מטפלת עובדת זרה בביתם ו-79% בהם היו תלויים לחלוטין בזולת בכל פעולות היומיום (לפי שיעור הגמלה – 188% ו-235%) (לוח 12). מספרם של הילדים עם מטפלת ירד מעט ב-2022 – 687 לעומת 727 ב-2021. בקרב מעסיקים מטפלת זרה שיעור הילדים שמשולמת בעבורם גמלה מוגדלת (17%) נמוך מאלו שלא מעסיקים (25%). אין נתונים על מעסיקים של מטפלות ישראליות.

ביטוח נכות כללית

לוח 12: מקבלי גמלה לילד נכה (לרבות מוגדלת) לפי שיעור הגמלה הבסיסי והעסקת עובדת זרה (מספרים מוחלטים ואחוזים). דצמבר 2022

שיעור הגמלה הבסיסי (אחוזים)					סך הכל		העסקת עובדת זרה
235%	188%	112%	100%	50%	אחוזים	מספרים מוחלטים	
2,840	6,509	2,578	60,871	37,632		110,430	סך הכל מספרים מוחלטים
2.6	5.9	2.3	55.1	34.1	100.0		סך הכל אחוזים
34.1	45.3	2.6	16.4	1.6	100.0	687	מעסיקים עובדת זרה סך הכל מהם: מקבלים גמלה מוגדלת למשפחות ילדים נכים
.	64.0	.	30.7	5.3	100.0	114	
2.4	5.6	2.3	55.4	34.3	100.0	109,743	לא מעסיקים עובדת זרה סך הכל מהם: מקבלים גמלה מוגדלת למשפחות ילדים נכים
.	5.1	.	63.6	31.3	100.0	27,259	

גמלה למוגבלים בניידות

תנאי הזכאות

במסגרת גמלת ניידות ניתנים תשלומים והטבות למוגבלים בניידות בשל ליקויים ברגליים²². לגמלה זכאים תושבי ישראל מגיל 3 שוועדה רפואית של משרד הבריאות קבעה שהם מוגבלים בניידות בשיעור של 40% לפחות לצמיתות (לבעלי רשיון נהיגה בתוקף) או 60% ויותר לצמיתות (לחסרי רשיון נהיגה). את התביעה אפשר להגיש עד גיל 67, אך היא מוסיפה להיות משולמת גם לאחר מכן. גמלת הניידות ממומנת מכספי אוצר המדינה על-פי הסכם שנחתם בין משרד האוצר לבין המוסד לביטוח לאומי.

מי שהוא אחד מאלה אינו זכאי להטבות (ראו להלן), ועליו לבחור בגמלה אחת (שר"מ או ניידות, ילד נכה או ניידות): (א) הוא מקבל שר"מ בשיעור נמוך מ-100% ולא נקבעו לו 100% מוגבלות בניידות או שאינו זקוק לכיסא גלגלים ואינו משתמש בו; (ב) ילד המקבל גמלה לילד נכה שלא מלאו לו 3 שנים או שמלאו לו 3 שנים ונקבעה לו מוגבלות בניידות שאינה גבוהה מ-80%, או שאינו זקוק לכיסא גלגלים ואינו משתמש בו.

משפחה שבה שני ילדים או יותר, שלכל אחד מהם נקבעו 80% לפחות מוגבלות בניידות או שנקבע שאין הם מסוגלים ללכת בכוחות עצמם, והם מתגוררים באותה דירה, עשויה להיות זכאית הן לגמלה לילד נכה והן להטבות לפי הסכם הניידות, גם אם עדיין לא מלאו לילדים שלוש שנים.

22 על-פי רשימת הליקויים המופיעה בתוספת א' להסכם הניידות.

תשלומים והטבות

- קצבה חודשית:** משולמת לבעלי רכב להשתתפות בהוצאות השימוש בו (דלק, ביטוח, אביזרים, תיקונים (שירותים ואמצעי מיגון) או לחסרי רכב להוצאות הניידות, כאשר המרחק מהבית למקום העבודה וחזרה הוא 40 ק"מ לפחות. לגמלה מלאה עם תוספת זכאי עובד המשתכר 25% לפחות מהשכר הממוצע או מי שנקבעו לו 80% ויותר מוגבלות בניידות והוא זכאי לרכב המתאים לאביזרים מיוחדים). מי שאינו משתכר זכאי ל-50% מהגמלה המלאה.
- הלוואה עומדת:** ניתנת לקונה רכב חדש למימון מלא או חלקי של המיסים החלים על הרכב. סכום ההלוואה יהיה כסכום המיסים החלים על הרכב הקובע (כהגדרתו בחוק) ועל-פי רמת המוגבלות, ולא יותר מסכום המיסים החלים על הרכב הנרכש. ההלוואה ניתנת לבעל רשיון נהיגה אם חלפו 42 חודשים ממועד קבלת ההלוואה הקודמת; ללא רשיון נהיגה אם חלפו 48 חודשים; ולבעל רכב לאביזרים מיוחדים אם חלפו 60 חודשים. במקרה של רכב שנגנב או ניזוק כליל בתאונה או שעקב החמרה במצב הרפואי המכון הרפואי אישר שצריך להחליפו, אפשר לקבל הלוואה עומדת חדשה.

מינואר 2022 השווה שיעור ההלוואה העומדת למוגבל בניידות ללא רשיון נהיגה בר תוקף למי שברשותו רשיון נהיגה בר תוקף. ההלוואה מוחזרת למוסד בכפוף לכללים שנקבעו.
- סיוע ברכישת הרכב הראשון (קרב הלוואות):** ניתן למי שהוועדה הרפואית קבעה שהוא זקוק לכיסא גלגלים ומשתמש בו והמכון הרפואי לבטיחות בדרכים קבע שדרוש לו רכב שאפשר להיכנס לתוכו או לנהוג בו בכיסא גלגלים (רכב לאביזרים מיוחדים); או למוגבל בניידות בשיעור 90% לפחות, עם רשיון נהיגה, שלומד או עובד או נמצא בשיקום. הסיוע ניתן מקרב הלוואות, שיעורו 80% מערך הרכב ללא מיסים ובתום חמש שנים הוא הופך למענק.
- הלוואה לרכישה ולהתקנה של אביזרים ברכב:** ניתנת לאדם הזקוק לכיסא גלגלים ומשתמש בו, שהמכון הרפואי לבטיחות בדרכים קבע שדרוש לו רכב לאביזרים מיוחדים. גובה ההלוואה 95% מערך האביזרים ומעלות התקנתם, לרבות המיסים החלים עליהם, ובעבור אביזרים חדשים בלבד. במקרה של רכב עם מתקן הרמה ניתן גם סיוע לרכישת המתקן.
- החזר הוצאות לרכישה ולהתקנה של אביזרים ברכב פרטי:** ניתן כנגד אביזרים שהותקנו לבעל רשיון נהיגה בתוקף שהמכון לבטיחות בדרכים קבע שדרושים לו אביזרים נוספים לצורך הנהיגה, לבטיחות הנסיעה ולשימוש ברכב.

מקבלי גמלת ניידות

בדצמבר 2022 קיבלו 48,994 איש (בוגרים וילדים) תשלומים והטבות – גידול של 2.1% לעומת דצמבר 2021 וגידול שנתי של 2.6% (לוח 1). הגידול במספר המקבלים גבוה מהגידול הטבעי באוכלוסייה הכללית. כ-65% בהם (31,868) קיבלו גמלה נוספת מענף נכות (לוחות 2 ו-3), ו-5.9% (2,874) נוספים היו זכאים לקצבת נכות מענף נפגעי עבודה. מי שאינם מקבלים גמלה נוספת הם ככל הנראה בעלי שכר גבוה שבעטיו היא נשללת מהם או שלא מתקיימים בהם התנאים לקבלת יותר מקצבה אחת והם נאלצים לבחור בין ניידות לגמלאות האחרות. כ-61%

ביטוח נכות כללית

ממקבלי גמלת ניידות הם גברים, אך שיעור הנשים שמוגבלותן גבוהה ביותר (90%-100%) גדול משיעור הגברים – כ-34% לעומת 30% בהתאמה.

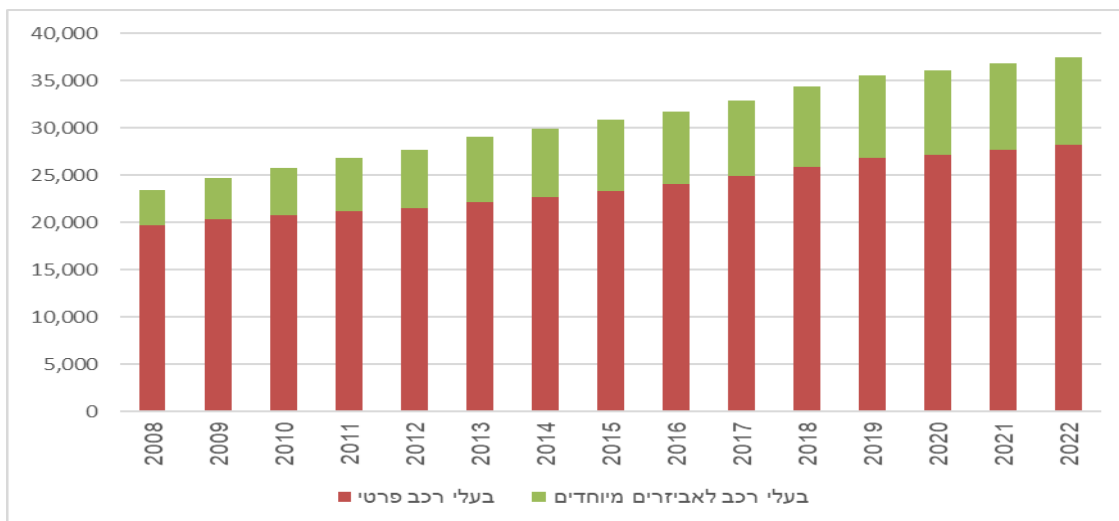
היקף התשלומים וההטבות תלוי בבעלות על רכב, בגודל הרכב (המסווג לפי נפח המנוע) ובמידת עצמאותו של האדם (נוהג בעצמו או לא). כ-77% זכאים לגמלה כבעלי רכב ולכ-40% בהם רכב קטן (נפח מנוע של עד 1300 סמ"ק) (לוח 13).

כ-70% מאלה שבבעלותם רכב נוהגים בעצמם. חריגים הם בעלי רכב ואן, שרובם אינם נוהגים בעצמם, כנראה בגלל מצבם הרפואי הקשה ותלותם בכיסא גלגלים. ככל שהתלות בכיסא הגלגלים גדולה יותר, שיעור המוגבלות גבוה יותר והרכב יהיה גדול יותר (כדי שהכיסא יוכל להיכנס לרכב). אצל כ-90% מהמרותקים לכיסא גלגלים ועוד כ-40% מהזקוקים לו ומשתמשים בו (היכולים לעבור מהכיסא לרכב) שיעור המוגבלות גבוה מ-90% (לוח 14).

לוח 13: מקבלי גמלת ניידות לפי נהיגה. בעלות על רכב וגודל הרכב (מספרים מוחלטים ואחוזים). דצמבר 2022

נהיגה (אחוזים)		סך הכל		בעלות על רכב / נפח מנוע
לא נוהג	נוהג בעצמו	אחוזים	מספרים מוחלטים	
22,847	26,147		48,994	סך הכל מספרים מוחלטים
46.6	53.4	100.0		סך הכל אחוזים
				בעלי רכב
		100.0	14,699	1,300 סמ"ק
		100.0	11,960	1,800 סמ"ק
		100.0	1,276	2,000 סמ"ק
		100.0	232	2,500 סמ"ק
		100.0	9,318	ואן
100.0	.	100.0	11,509	חסרי רכב

תרשים 5: בעלי רכב לאביזרים מיוחדים, 2008–2022

לוח 14: מקבלי גמלת ניידות לפי דרגת המוגבלות. מין ותלות בכיסא גלגלים (מספרים מוחלטים ואחוזים). דצמבר 2022

תלות בכיסא גלגלים	דרגת מוגבלות (אחוזים)						סך הכל	
	100%-90%	89%-80%	79%-70%	69%-60%	59%-50%	49%-40%	אחוזים	מספרים מוחלטים
סך הכל מספרים מוחלטים	15,349	12,828	6,733	4,865	4,169	5,050		48,994
סך הכל אחוזים	31.3	26.2	13.8	9.9	8.5	10.3	100.0	
סך הכל גברים	29.7	26.2	13.1	10.1	8.7	12.2	100.0	29,880
מרותקים	89.2	10.0	0.4	0.2	0.1	0.1	100.0	5,041
זקוקים ומשתמשים	39.7	38.2	6.9	8.9	2.4	3.9	100.0	9,234
ללא כיסא גלגלים	4.5	24.3	20.9	14.0	15.3	21.0	100.0	15,605
נשים								
סך הכל	33.9	26.1	14.7	9.7	8.2	7.4	100.0	19,114
מרותקות	90.0	9.3	0.3	0.2	0.1	0.1	100.0	3,724
זקוקות ומשתמשות	41.4	36.4	7.3	8.8	3.0	3.1	100.0	6,469
ללא כיסא גלגלים	5.2	25.7	26.1	14.2	15.3	13.5	100.0	8,921

ביטוח נכות כללית

לאחר שנים (מ-2008) שבהן ירד שיעור הזכאים שבבעלותם רכב פרטי ועלה שיעורם של המחזיקים ברכב לאביזרים מיוחדים, בין היתר בגלל היקף ההטבות לבעלי רכב כזה, ניכרת בשנים האחרונות מגמת התייצבות וכיום שיעורם של בעלי הרכב לאביזרים מיוחדים הוא כ-25% (תרשים 5). עם זאת מספרם מוסיף לעלות באיטיות ולכן גם ההוצאה בענף ניידות עולה.

37% ממקבלי הגמלה אינם בגיל העבודה – כ-12% ילדים וכ-25% קשישים. רוב המקבלים (67%) סובלים משיתוק בגפיים התחתונות (לוח 15). ככל שהגיל צעיר יותר, שיעור המשותקים גבוה יותר ושיעור הסובלים מליקויים אחרים נמוך יותר, משום שמבוגרים סובלים גם ממוגבלויות המחמירות עם הגיל ואילו ילדים סובלים בדרך כלל מליקויים מולדים.

לוח 15: מקבלי גמלת ניידות לפי גיל וליקוי עיקרי (מספרים מוחלטים ואחוזים). דצמבר 2022

ליקוי עיקרי	סך הכל		גיל (אחוזים)						
	מספרים מוחלטים	אחוזים	17-3	29-18	39-30	49-40	59-50	66-60	67 ויותר
סך הכל מספרים מוחלטים	48,994		5,668	4,463	4,251	5,483	7,585	9,066	12,478
סך הכל אחוזים		100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
שיתוק בגפיים התחתונות	32,808	67.0	94.6	87.7	77.2	70.5	60.4	56.5	53.5
הגבלת תנועת המפרקים	8,052	16.4	1.6	4.1	9.3	12.6	18.3	23.0	25.8
אי ספיקה בעורקים	2,166	4.4	0.0	0.1	0.7	1.6	5.3	7.8	7.5
קטיעות	2,065	4.2	0.9	2.4	3.6	5.3	6.4	5.5	3.8
נקיעות	1,430	2.9	1.0	1.5	3.2	4.0	4.0	2.8	3.1
מפרקים מדומים	747	1.5	0.4	0.7	1.1	1.7	1.6	1.5	2.5
קשיונות	974	2.0	0.5	0.9	1.5	2.1	2.6	1.8	3.0
אחר	752	1.6	1.0	2.6	3.4	2.2	1.4	1.1	0.8

גמלת ניידות בארץ ובעולם

רק במדינות ספורות במערב ניתנות הטבות מפליגות בניידות כמו אלה הנהוגות בישראל, בעיקר בשל העדר הנגשה ראויה בתחבורה הציבורית בישראל. במדינות אחרות קיימות אפשרויות ניידות באמצעות תחבורה ציבורית מונגשת. התגמול לניידות ניתן במדינות רבות כחלק מהתשלומים לתלויים בזולת (המקבילים לקצבת שר"מ בישראל). בהשוואה למדינות במערב שבהן משולם תגמול נפרד, ישראל ניצבת בראש ובפער בולט מהיתר בכל הנוגע למגוון ההטבות בניידות ולהיקפן בשל ההנגשה הלקויה של התחבורה הציבורית בארץ כאמור וכנראה גם בשל עלויות רכישת רכב בארץ ואחזקתו.

פיצוי לנפגעי גזת

גזת (Tinea Capitis) היא מחלת עור פטרייתית הגורמת בדרך כלל לכתמים ולגירויים בעור. כיום מטפלים בחולים בה באמצעות גלולות או משחות, אך עד 1959 לא היתה לה תרופה יעילה והטיפול בה נעשה באמצעות הקרנות רנטגן, שתופעות הלוואי שלהן התבררו כחמורות. על-פי חוק הפיצויים לנפגעי גזת מ-1994, זכאים לפיצוי מי שטופלו בשנים 1946-1960 באמצעות הקרנות בידי המדינה, הסוכנות היהודית, קופות החולים או ההסתדרות הרפואית הדסה. הפיצויים ממומנים מאוצר המדינה ומשולמים בידי המוסד לביטוח לאומי.

לתשלום זכאי תושב ישראל שחלה בגזת ושיעור נכותו הרפואית 5% ויותר, ושוועדת מומחים קבעה שבעקבות הטיפול בהקרנה הוא סובל מאחד מאלה: סרטן לסוגיו באזור הראש והצוואר, סרטן הדם, גידולים שפירים במוח או חוסר בשיער באזורי הצלקות בעור הקרקפת. הזכאות לפיצוי אינה גורעת מהזכויות לגמלאות אחרות מביטוח לאומי ואינה תלויה בגילו של הזכאי.

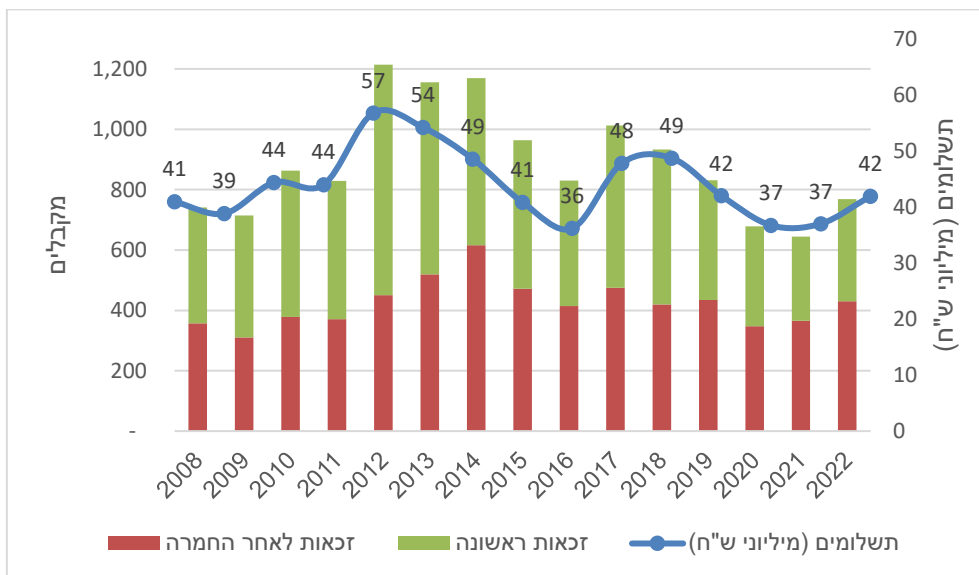
גובה הפיצוי

- **קצבה חודשית:** משולמת למי שנקבעו לו 40% נכות רפואית ויותר. שיעורה 25.9% מהשכר הממוצע על-פי חוק הביטוח הלאומי מוכפל באחוזי הנכות הרפואית (ב-2022 לדרגת נכות 100% – 2,800 ש"ח).
- **פיצוי חד-פעמי:** משולם לחולה עם 75% נכות רפואית לפחות (192,675 ש"ח), ולחולה עם 40%-74% נכות רפואית משולם מחצית הסכום (96,338 ש"ח).
- **מענק מחליף קצבה:** תשלום חד-פעמי לחולה עם 5%-39% נכות רפואית. מחושב כאחוז מסכום הקצבה המלאה (בהתאם לאחוזי הנכות הרפואית שנקבעו), מוכפל ב-70.
- **מענק לשאירים:** משולם לבן/בת זוג של חולה שנפטר. אם יש עימו ילד, המענק בגובה 36 קצבאות חודשיות מלאות (100,800 ש"ח); אם אין עימו ילד או לילדו של חולה שנפטר – בגובה 60% מסכום המענק המלא לשאירים (60,480 ש"ח).

מספר מקבלי המענקים על-פי הזכאות הראשונה שלהם והזכאות המוגדלת לאחר החמרת המצב מוצג בתרשים 6. התשלומים בתרשים נזקפים לשנה שבה שולמו. מי שהגישו תביעה חוזרת ואושרו להם שיעורי נכות רפואית גבוהים יותר, נספרים כמקבלי מענק במועד החדש.

ביטוח נכות כללית

תרשים 6: נפגעי גזת שקיבלו מענקים, 2008–2022

מקבלי הפיצוי

בסוף 2022 קיבלו 4,868 איש קצבה חודשית, 206 בהם קיבלו אותה לראשונה (לוח 16). גילם הממוצע של הזכאים – 76 – גבוה למדי בשל תקופת הזכאות הקבועה בחוק. בשונה מרוב הגמלאות בענף נכות, רוב המקבלים קצבה זו (כ-61%) הם נשים, ככל הנראה בשל תוחלת חיים גבוהה יותר, מודעות גבוהה יותר לתופעות הלוואי ושיעורי הישרדות גבוהים יותר מהמחלה.

רוב מקבלי הקצבה, כ-42%, סובלים מפגימות בעור ודרגת הנכות שלהם נמוכה, וכ-8% סובלים מליקוי פנימי ודרגת הנכות שלהם גבוהה יותר (בדרך כלל חולי סרטן קשים) (לוח 17).

לוח 16: נפגעי גזת המקבלים קצבה חודשית. לפי גיל ומין (מספרים מוחלטים ואחוזים). דצמבר 2022

	גיל (אחוזים)			סך הכל מספרים מוחלטים
	70 ויותר	69-65	64-60	
סך הכל	4,127	692	49	4,868
סך הכל אחוזים	100.0	100.0	100.0	100.0
גברים	39.1	41.3	44.9	39.5
נשים	60.9	58.7	55.1	60.5

לוח 17: נפגעי גזזת המקבלים קצבה חודשית, לפי דרגת הנכות הרפואית והליקוי המזכה* (מספרים מוחלטים ואחוזים), דצמבר 2022

דרגת הנכות הרפואית (אחוזים)				סך הכל		הליקוי המזכה
100%-80%	79%-60%	59%-50%	49%-40%	אחוזים	מספרים מוחלטים	
734	1,157	1,004	1,973		4,868	סך הכל מספרים מוחלטים
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0		סך הכל אחוזים
						פגימות בעור
19.5	34.8	49.2	50.2	41.7	2,031	צלקות ופגימות בעור
1.4	5.8	13.1	29.2	16.1	785	התקרחות
						פנימי
18.0	13.1	5.5	0.5	7.2	348	בלוטות הלימפה
16.7	7.9	9.7	7.4	9.4	457	אחר
42.5	37.3	22.2	11.9	24.7	1,201	ניורולוגי
1.9	1.1	0.3	0.8	0.9	46	אחר

* הליקוי המזכה אינו בהכרח הליקוי הדומיננטי. לדוגמה, לכ-30% ממקבלי הקצבה הליקוי הדומיננטי הוא נפשי, והוא כלל אינו בא לידי ביטוי בלוח.

פיצוי לנפגעי פוליו

מחלת הפוליו (Poliomyelitis) פוגעת בתאי העצב התנועתיים שבחוט השדרה ועקב כך נפגעים סיבי העצבים והשרירים. יש המחלימים לחלוטין מהנגיף ויש הסובלים ממוגבלויות בדרגה משתנה.

על-פי חוק הפיצויים לנפגעי פוליו מ-2007, זכאים לפיצוי מי שמתקיימים בהם התנאים האלה: חלו בנגיף הפוליו בשטח ישראל או מחוצה לה²³ וקיבלו טיפול רפואי בשטחה עד סוף שנת 1969; רופא מטעם הביטוח הלאומי קבע שהם סובלים מנכות רפואית או ממוגבלות בניידות שנגרמו מהמחלה או מהחמרה בה שנים לאחר מכן (תסמונת פוסט-פוליו²⁴). התשלומים ממומנים מאוצר המדינה ומשולמים בידי הביטוח הלאומי. הזכאות לפיצוי אינה גורעת מהזכויות לגמלאות אחרות בביטוח לאומי ואינה תלויה בגילו של הזכאי.

23 הזכאות למי שחלה מחוץ לישראל – מ-2012.

24 נגרמת עקב שחיקת תאי העצב ומאופיינת בירידה בפעילות השרירים המלווה בחולשה ובכאבים.

ביטוח נכות כללית

גובה הפיצוי

- **קצבה חודשית**: משולמת למי שנקבעו לו 20% נכות רפואית לפחות על-פי דרגת הנכות. שיעורה של קצבה מלאה - 50.9% מהשכר הממוצע על-פי חוק הביטוח הלאומי (5,502 ש"ח ב-2022).
- **פיצוי חד-פעמי**: משולם למי שנקבעה לו נכות רפואית לצמיתות: עד 74% – 63,035 ש"ח; 75%-94% – 126,075 ש"ח; 95% ויותר – 151,289 ש"ח.
- **מענק מחליף קצבה**: משולם למי שנקבעו לו פחות מ-20% נכות רפואית על-פי דרגת הנכות (כשיעור מהקצבה המלאה לחודש) מוכפל ב-70. המדינה משתתפת גם במימון טיפולים רפואיים, אביזרים ומכשירים רפואיים הנדרשים לנפגעי הפוליו לניהול שגרת חיים תקינה ושאינם נכללים בסל הבריאות.

מקבלי קצבה לנפגעי פוליו

בדצמבר 2022 הגיע מספר מקבלי הקצבה ל-4,069, בדומה ל-2021. מספר המקבלים והמצטרפים החדשים יורד במעט מדי שנה, וב-2022 לא היו מצטרפים חדשים. 62% מהזכאים מקבלים מענף נכות עוד גמלה אחת לפחות (לוח 2).

לוח 18: נפגעי פוליו המקבלים קצבה חודשית. לפי מין ומועד הופעת המחלה (מספרים מוחלטים ואחוזים). דצמבר 2022

מין (אחוזים)		סך הכל		מועד הופעת המחלה
נשים	גברים	אחוזים	מספרים מוחלטים	
1,815	2,254		4,069	סך הכל מספרים מוחלטים
100.0	100.0	100.0		סך הכל אחוזים
10.1	8.2	9.0	368	לפני הקמת המדינה
75.9	72.2	73.9	3,005	1959-1948
8.0	11.4	9.9	402	1969-1960
3.2	5.1	4.2	172	1979-1970
2.8	3.2	3.0	122	1980 עד היום

לוח 19: נפגעי פוליו המקבלים קצבה חודשית. לפי דרגת הנכות הרפואית והליקוי המזכה (מספרים מוחלטים ואחוזים). דצמבר 2022

הליקוי המזכה	סך הכל		נכות רפואית (אחוזים)					
	מספרים מוחלטים	אחוזים	-20%	-50%	-60%	-70%	-80%	-90%
			49%	59%	69%	79%	89%	100%
סך הכל מספרים מוחלטים	4,069		943	468	271	165	1,283	939
סך הכל אחוזים		100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
הפרעות בעצבים הקרניאליים	702	17.3	11.4	12.4	17.0	15.8	12.8	32.1
שיתוק בעצבי הגפיים	1,000	24.6	64.6	26.3	45.4	37.6	5.1	1.8
מחלות ופגימות בעצמות	361	8.9	16.0	9.6	12.2	6.7	5.2	5.9
פוסט-פוליו	2,006	49.3	8.1	51.7	25.5	40.0	76.9	60.3

רוב נפגעי הפוליו חלו בראשית ימיה של המדינה, לפני שהחל השימוש בחיסון נגד פוליו ב-1961, אך ידועים גם מקרים בשנים שלאחר מכן, כנראה אצל ילדים או בוגרים שלא חוסנו (לוח 18). נתון זה מסביר את גילם הממוצע המבוגר למדי של מקבלי הקצבה – 70. היתר הם בעיקר מי שחלו מחוץ לגבולות המדינה וטופלו בארץ או כאלה הסובלים מהתפרצות מאוחרת של המחלה, בהם גם מי שלא חוסנו.

כמחצית ממקבלי הקצבה החודשית סובלים מתסמונת פוסט-פוליו – תסמונת העלולה להתפרץ עד 45 שנה לאחר ההידבקות בנגיף. בקרב הסובלים מהפרעות בעצבים הקרניאליים (עצבי הגולגולת) ותסמונת פוסט-פוליו, חלקם של בעלי דרגת נכות גבוהה גדול מחלקם בקרב הסובלים משיתוק בגפיים ומפגימות בעצמות (לוח 19). מאז הוחל החוק, תשלומי המענקים לנפגעים קטנים מדי שנה.

היקף התשלומים

בשנת 2022 שולמו בענף נכות כ-25 מיליארד ש"ח – עלייה ריאלית של כ-6.2% לעומת 2021. חלקם של התשלומים לגמלאות נכות ושיקום בכלל גמלאות הענף ירד מעט והגיע ב-2022 לכ-60% מן התשלומים, נמוך יחסית לחלקם בארבע השנים האחרונות (לוח 20). לנפגעי גזת שולמו ב-2022 כ-160 אלף ש"ח ולנפגעי פוליו כ-175 אלף ש"ח.

ביטוח נכות כללית

לוח 20: התשלומים בענף נכות כללית לפי סוג הגמלה (אחוזים ותשלומים, אלפי ש"ח), 2018–2022

שנה	סך הכל	נכות ושיקום	שירותים מיוחדים	ילד נכה	ניידות	אחר *
התשלומים לגמלה מסך התשלומים בענף נכות (%)						
2018	100.0	63.5	11.9	12.8	8.3	3.5
2019	100.0	63.5	11.8	13.4	8.1	3.2
**2020	100.0	62.7	12.1	15.3	7.2	2.6
**2021	100.0	63.1	12.4	14.5	7.4	2.7
2022	100.0	60.1	12.0	19.0	6.3	2.6
תשלומים (אלפי ש"ח, מחירים שוטפים)						
2018	17,385,013	11,037,527	2,081,992	2,220,887	1,448,976	595,631
2019	18,799,277	11,942,835	2,228,669	2,528,760	1,511,795	587,218
2020	20,843,767	12,469,470	2,403,560	2,838,655	1,525,867	1,606,215
2021	22,460,781	13,518,575	2,584,206	3,216,547	1,592,934	1,548,519
2022	24,820,143	14,910,623	2,976,602	4,720,947	1,572,750	639,221

* פיצוי לנפגעי גזת ופוליו, תוספת לנכים מונשמים, תשלומי מינהל לגורמי חוץ (לרבות לקרנות, לסיוע משפטי, לוועדות רפואיות ולמחקרים), מענקי חֶלֶף קצבה ותגמולי נכות על חשבון אוצר המדינה. התנגדות ב"אחר" נובעת בעיקר מתשלומים של מענקי חלף קצבה.
 ** לרבות תשלומים למענקי חלף קצבה לגמלאות נכות כללית, שר"מ וילד נכה.

לוח 21: התשלומים בענף נכות כללית וחלקם בכלל גמלאות הביטוח הלאומי, 2018–2022

שנה	תשלומי ענף נכות כללית		כחלק מכלל גמלאות המוסד (%)
	אלפי ש"ח (מחירי 2022)	גידול שנתי ריאלי (%)	
2018	16,926,827	12.8	20.0
2019	18,209,034	7.2	20.1
*2020	20,467,769	9.1	17.1
*2021	21,784,908	6.2	18.2
2022	23,247,393	5.9	21.9

* כולל תשלומי מענקי חלף קצבה לגמלאות נכות כללית, שירותים מיוחדים וילד נכה.

בשנים 2013-2017 היה חלקם של תשלומי גמלאות הנכות בכלל גמלאות המוסד יציב – 19% – וב-2018 וב-2019 עלה לכ-20% מן התשלומים. ב-2020 ירד חלקם לכ-17% בשל הגדלת התשלומים בענפים אחרים (בעיקר בדמי אבטלה) וב-2022 שב ועלה חלקם לכ-22% מכלל תשלומי הגמלאות (לוח 21).

גובה קצבת הנכות הכללית הממוצעת מושפע משיעור הזכאים לגמלה מלאה, משיעור הזכאים לתוספת בעבור התלויים בהם ומשיעור הזכאים שיש להם הכנסות מעבודה או שלא מעבודה. בשל הקפאת השכר הממוצע לפי חוק הביטוח הלאומי אשר ממנו נגזר סכום הקצבה, הקצבה הממוצעת ב-2022, 3,820 ש"ח, דומה לזו שבדצמבר 2021 – 3,819 ש"ח (ראו הערה 3 בלוח 22). במונחי השכר הממוצע הקצבה עלתה ב-2022 ל-32.5% מהשכר הממוצע במשק (לוח 22).

לוח 22: קצבת נכות כללית ממוצעת לחודש (מחירים שוטפים, מחירים קבועים וכאחוז מהשכר הממוצע), 2018–2022

שנה	מחירים שוטפים (ש"ח)	מחירי 2022 (ש"ח)	כאחוז מהשכר הממוצע
2018	3,356	3,565	32.9
2019	3,484	3,670	33.2
**2020	3,663	3,881	32.8
***2021	3,819	3,987	32.3
2022	3,820	3,820	32.5

* כפי שמדדה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה
 ** כולל מענקי חלף קצבה
 *** בשל תשלום מאוחר של התוספת לקצבה בשנת 2021, בלוח מופיעה הקצבה הממוצעת בדצמבר 2021 המציגה את הקצבה המוגדלת

לוח 23: קצבת ער"מ ממוצעת לחודש (מחירים שוטפים, מחירים קבועים וכאחוז מהשכר הממוצע), 2018–2022

שנה	מחירים שוטפים (ש"ח)	מחירי 2022 (ש"ח)	כאחוז מהשכר הממוצע
2018	2,619	2,782	25.7
2019	2,653	2,794	25.3
**2020	2,857	2,852	25.6
***2021	2,886	2,980	24.4
2022	2,987	2,987	25.4

* כפי שמדדה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה
 ** כולל מענקי חלף קצבה
 *** בשל תשלום מאוחר של התוספת לקצבה בשנת 2021, בלוח מופיעה הקצבה הממוצעת בדצמבר 2021 המציגה את הקצבה המוגדלת

ביטוח נכות כללית

הקצבה הממוצעת לשירותים מיוחדים (לרבות תוספת הגמלה המיוחדת) היתה ב-2022 2,987 ש"ח. ב-2021 עלה הסכום הממוצע עלייה ניכרת בשל תוספת לנכה מונשם (מ-1,850 ש"ח ל-8,462 ש"ח) ותוספת בגין ילד עד גיל 3. במונחי השכר הממוצע עלתה הקצבה ב-2022 ל-25.4% מהשכר הממוצע במשק.

לוח 24: גמלה לילד נכה ממוצעת לחודש (מחירים שוטפים, מחירים קבועים וכאחוז מהשכר הממוצע)*, 2022–2015

שנה	מחירים שוטפים (ש"ח)	מחירי 2022 (ש"ח)	כאחוז מהשכר הממוצע
2018	2,605	2,767	25.6
2019	2,675	2,817	25.5
**2020	2,857	3,027	25.6
***2021	2,843	2,968	24.6
2022	3,170	3,170	26.9

* כפי שמדדה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה
 ** כולל מענקי חלף קצבה ומענק פסח
 *** כולל מענקי חלף קצבה

גובה הגמלה הממוצעת לילד נכה, לרבות הגמלה המיוחדת, מושפע משינויי החקיקה של השנים האחרונות (ראו לעיל גמלה לילד נכה). באפריל 2020 שולם בשל משבר הקורונה מענק למקבלי קצבאות בהן קצבאות נכות, אך למקבלי גמלה לילד נכה הוא שולם כתוספת לגמלה ולא בנפרד. הקצבה הממוצעת ב-2020 כוללת גם מענק זה, כך שהירידה הקלה ב-2021 (המוצגת בלוח 24) היא תוצאה של תוספת המענק ולא של שינוי בסכום הגמלה. ב-2022 בעקבות חוק ההתייעלות הכלכלית לשנת 2020-2021 סכום הגמלה עלה הן נומינלית והן כאחוז מהשכר הממוצע במשק.

לוח 25: קצבת ניידות ממוצעת לחודש (מחירים שוטפים, מחירים קבועים וכאחוז מהשכר הממוצע)*, 2022–2018

שנה	מחירים שוטפים (ש"ח)	מחירי 2022 (ש"ח)	כאחוז מהשכר הממוצע
2018	2,132	2,264	20.9
2019	2,135	2,248	20.4
2020	2,135	2,262	19.1
2021	2,135	2,229	18.7
2022	2,150	2,150	18.3

* כפי שמדדה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

סכום גמלת הניידות הממוצעת מושפע משיעור הזכאים ברמת מוגבלות גבוהה, שיעור הזכאים לרכב המתאים לאביזרים מיוחדים, שיעור הזכאים המשתכרים ועוד. הגמלה הממוצעת ירדה בין 2021 ל-2022 כאחוז מהשכר הממוצע, מ-18.7% ל-18.3% בהתאמה, והיתה 2,150 ש"ח בחודש (לוח 25). בסך הכל בחמש השנים האחרונות ירדה הגמלה הממוצעת כאחוז מהשכר הממוצע בשיעור מצטבר של כ-2.6 נקודות האחוז.

ב-2022 היתה הקצבה הממוצעת לנפגעי גזות 1,651 ש"ח בחודש לעומת 1,548 ש"ח ב-2021. הקצבה לנפגעי פוליו נותרה ללא שינוי בין שתי השנים – 3,550 ש"ח.